

2016 – БЕРЕЗЕНЬ 2018

«БЕЗЗАХИСНІ ЗАХИСНИКИ»

ДОСЛІДЖЕННЯ ПОРУШЕНЬ ПРАВ ТА ГАРАНТІЙ АДВОКАТІВ В УКРАЇНІ

Адвокатура — важливий суспільний інститут, якому відведена ключова роль у захисті прав людини, зокрема права на захист. Завдання адвоката допомогти особі реалізувати її права в складній життєвій ситуації та захистити їх, якщо виникає загроза порушення. Нерідко така робота несе загрозу для самого захисника, а спроба захистити права клієнта призводить до порушення прав адвоката. Такі випадки потребують пильної уваги з боку державних структур, громадянського суспільства і міжнародних інституцій, оскільки можуть суттєво послабити можливості адвокатури виконувати свої функції.

Цей спільний звіт представників адвокатської спільноти і громадськості України підготовлений задля привернення широкої уваги до випадків порушення прав адвокатів, які відбувалися в 2016, 2017 роках, а також у першому кварталі 2018 року. У ньому виділено основні тенденції порушення прав адвокатів і кваліфіковано їх з використанням міжнародно-правових актів про права людини та практики Європейського суду з прав людини.

Інформація надана адвокатами, радами адвокатів регіонів, представниками громадськості та ЗМІ, Національною асоціацією адвокатів України, Міжнародним товариством прав людини, Асоціацією адвокатів України, Радою адвокатів Одеської області, враховувались рекомендації проекту «Підтримка реформ у сфері юстиції в Україні», а також нормативні акти міжнародних організацій і практика Європейського суду з прав людини.

Звіт складається з трьох частин:

МІСЦЕ АДВОКАТУРИ В «ЦІННІСНІЙ СИСТЕМІ» МІЖНАРОДНОГО СПІВТОВАРИСТВА

АНАЛІЗ ФАКТІВ ПОРУШЕННЯ ПРАВ АДВОКАТІВ В УКРАЇНІ

ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО ПОДОЛАННЯ НЕГАТИВНИХ ТЕНДЕНЦІЙ У ЦЬЙ СФЕРІ

Ольга Просянюк
адвокат,
Голова Ініціативної групи із захисту
прав адвокатів

Антон Алексєєв
виконавчий директор
Міжнародного товариства
прав людини — Українська секція

СВОБОДА АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ОДИН ІЗ ОСНОВОПОЛОЖНИХ ЕЛЕМЕНТІВ ПРАВОВОГО ТА ДЕМОКРАТИЧНОГО СУСПІЛЬСТВА

РОЛЬ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ПРИНЦИП ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА В СИСТЕМІ ЗАГАЛЬНОЛЮДСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ

Основним джерелом, що окреслює загальнолюдські цінності, є система нормативних актів ООН.

До універсальних і неподільних основних цінностей і принципів Організації Об'єднаних Націй належать права людини, верховенство права і демократія.

ООН - організація об'єднує практично всі суверенні країни, її акти (декларації, пакти тощо) визнані переважною більшістю держав світу і мають не лише утилітарний, але і ціннісно-орієнтований характер.

Універсальні й неподільні основні цінності та принципи¹:

- права людини
- верховенство права
- демократія

ПРОЯВИ КРИЗИ ІДЕЇ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА

АДВОКАТСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ БЕЗПОСЕРЕДНЬО ПОВ'ЯЗАНА З

правами людини

Захист у суді з одного боку є невід'ємним правом кожної людини, з іншого — необхідним атрибутом правової держави (такої, що базується на принципі верховенства права)². Систематичні порушення й обмеження адвокатської діяльності призводять до відходу від основних цінностей, спотворюють саму практику загальноприйнятих міжнародних відносин, які базуються на складній структурі договірних зобов'язань.

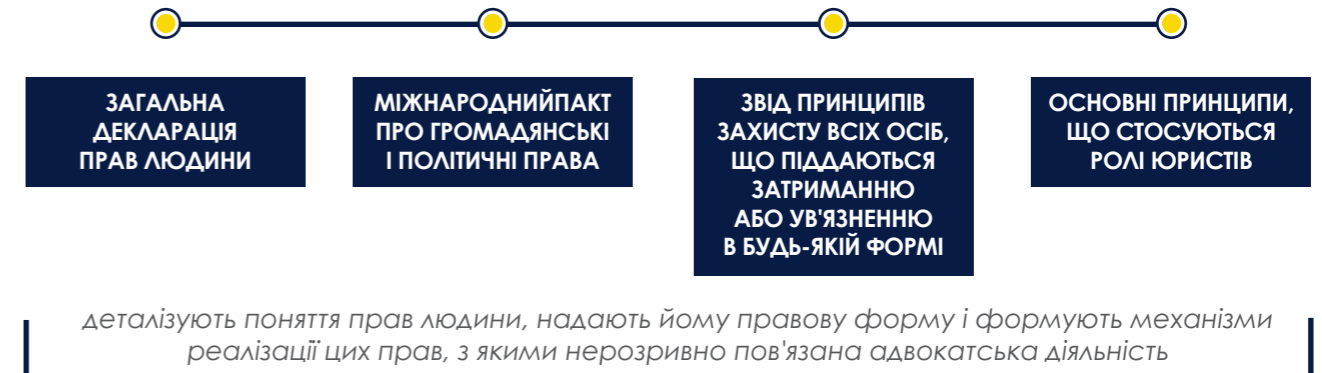
верховенством права

Очевидно, що підміна реальної імплементації верховенства права³ декларативними і формальними діями, покликаними прикрити так званій «примат доцільності» (політичної, економічної або будь-якої іншої), який посилюється, неминуче призведуть до кризи всієї архітектури основних цінностей. Верховенство «доцільності» позбавляє базові поняття найважливішої складової — рівності, «рівності в правах людини ..., в демократії ..., у верховенстві права...».

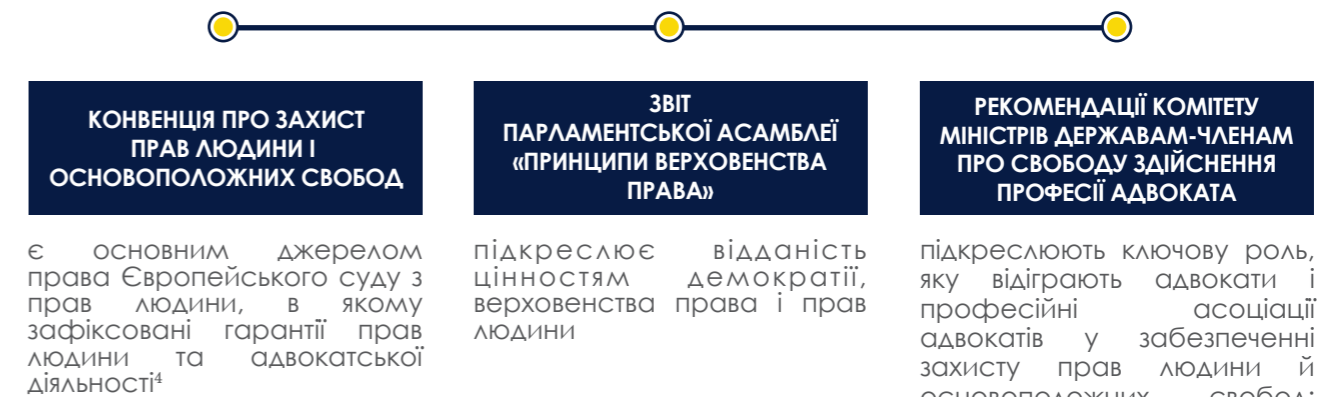
Небезпека також полягає в наростанні правового нігілізму, адже тривале ігнорування такого стану справ породжує звикання. Суспільство (як на національному, так і на міжнародному рівні) може почати ставитися до відступу від верховенства права як до чогось буденного, навіть у разі збереження формальних атрибутів правової держави.

ПОРУШУВАТИ ПРАВА АДВОКАТІВ ОЗНАЧАЄ ЗІЙТИ ІЗ ЗАГАЛЬНОЄВРОПЕЙСЬКОГО ШЛЯХУ РОЗВИТКУ

Взаємозв'язок адвокатської діяльності й основних цінностей ООН зафіксований у нормативних актах цієї організації. Сполучною ланкою є ідея прав людини, закріплена в Статуті ООН

Універсальний характер основних цінностей ООН проявляється і в загальноєвропейських нормативних актах, які багато в чому повторюють принципи Організації Об'єднаних Націй

Обмеження свободи адвокатської діяльності та порушення прав адвокатів є порушенням норм міжнародного права і відходом від основних цінностей (визнаних як на загальносвітовому, так і на європейському рівні). Ця проблема не може розглядатися виключно в контексті «процесуального протистояння» адвокатів і представників влади, оскільки зачіпає саму суть міжнародної системи права і світоглядні основи сучасного суспільства.

ТИСК НА АДВОКАТУРУ ЯК ПОРУШЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ТА МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

Порушення прав адвокатів не лише підриває основні цінності сучасного Суспільства, а й порушує конкретні норми міжнародного права, зафіксовані в численних міжнародних та міжрегіональних нормативних актах.

МІЖНАРОДНІ ГАРАНТІЇ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Серед актів Організації Об'єднаних Націй:

1 Звід принципів захисту всіх осіб, що піддаються затриманню або ув'язненню в будь-якій формі, 1988 року

гарантує затриманій особі право на захист в суді⁶.

2 Основні принципи, що стосуються ролі юристів, 1990 року

регулюють безпосередньо права адвокатів, визначає ключову роль адвокатури в сфері захисту прав людини: «**для забезпечення належного захисту прав та основоположних свобод людини ... необхідно, щоб усі люди дійсно мали доступ до юридичних послуг, які надаються незалежними професійними юристами**»⁷.

Основні принципи:

- у тих випадках, коли виникає загроза безпеці юристів у результаті виконання ними своїх функцій, влада забезпечує їм належний захист (пункт 17);
- юристи не ототожнюються зі своїми клієнтами або інтересами своїх клієнтів у результаті виконання ними своїх функцій (пункт 18);
- жоден суд або адміністративний орган, в якому визнається право на адвоката, не відмовляється визнавати права юриста відстоювати в суді інтереси свого клієнта, за винятком тих випадків, коли юристу було відмовлено в праві виконувати свої професійні обов'язки відповідно до національного права і практики та відповідно до цих принципів (пункт 19);
- юристи користуються цивільним і кримінальним імунітетом щодо відповідних заяв, зроблених сумлінно у вигляді письмових подань до суду або усних виступів у суді, або під час виконання ними своїх професійних обов'язків у суді, трибуналі або іншому юридичному або адміністративному органі (пункт 20);
- компетентні органи зобов'язані забезпечувати юристам достатньо завчасний доступ до належної інформації, дос'є і документів, що знаходяться в їх розпорядженні або під їх контролем, щоб юристи мали можливість надавати ефективну юридичну допомогу своїм клієнтам. Такий доступ повинен забезпечуватися, щойно в цьому з'являється необхідність (пункт 21);
- уряди визнають і забезпечують конфіденційний характер будь-яких зносин та консультацій між юристами та їхніми клієнтами в рамках їх професійних відносин (пункт 22);
- юристи через свої відповідні органи і законодавчі органи розробляють відповідно до національного законодавства та звичаїв і визнаних міжнародних стандартів і норм кодекси професійної поведінки юристів (пункт 26);
- дисциплінарні заходи щодо юристів розглядаються неупередженим дисциплінарним комітетом, який створений юристами, в незалежному органі, передбаченому законом, або в суді та підлягають незалежному судовому контролю (пункт 28);
- усі дисциплінарні заходи визначаються відповідно до кодексу професійної поведінки та інших визнаних стандартів і професійною етикою юриста й у світлі чинних принципів (пункт 29).

На загальноєвропейському рівні:

1 Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод

передбачає гарантії адвокатської діяльності:

«Кожний обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення має щонайменше такі права: ... захищати себе особисто чи використовувати юридичну допомогу захисника, вибраного на власний розсуд, або — за браком достатніх коштів для оплати юридичної допомоги захисника — одержувати таку допомогу безоплатно, коли цього вимагають інтереси правосуддя»⁸ (пункт 3 (с) статті 6)

2 Рекомендації Комітету Міністрів Державам-членам про свободу здійснення професії адвоката

підкреслюють основну роль, яку відіграють адвокати і професійні асоціації адвокатів у забезпеченні захисту прав людини й основоположних свобод, а також відзначають позитивну роль професії адвоката в посиленні правової держави⁹

Основні принципи:

- потрібно вживати всіх заходів для дотримання, захисту і розвитку свободи здійснення професії адвоката без дискримінації та без невинуватого втручання з боку влади або громадськості — зокрема, у світлі відповідних положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (пункт 1);
- адвокати не повинні бути піддані санкціям або погрозам санкцій чи зазнавати будь-якого тиску, якщо вони діють відповідно до деонтологічних норм своєї професії (пункт 4);
- адвокатам не можна відмовляти в доступі до суду, де вони звикли працювати, і вони повинні мати доступ до всіх відповідних справ, коли вони захищають права та інтереси своїх клієнтів відповідно до деонтологічних норм своєї професії (пункт 7);
- усі адвокати, які працюють в одній справі, повинні користуватися рівним ставленням з боку суду (пункт 8).

Міжнародні норми і гарантії адвокатської діяльності детально зафіксовані як на загальносвітовому (ООН), так і на європейському (Рада Європи) рівнях міжнародного права. Національне регулювання діяльності адвокатів багато в чому базується на цих міжнародних актах, відповідає їм і зазвичай є прямим текстовим запозиченням міжнародних норм.

НАЦІОНАЛЬНІ ГАРАНТІЇ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1 КОНСТИТУЦІЄЮ УКРАЇНИ

гарантується забезпечення затриманій особі право на захист у суді, дотримання принципу змагальності та принципу рівності сторін (стаття 129). Разом зі змінами до Конституції від 02.06.2016, правовий статус та гарантія незалежності адвокатської діяльності також знайшли своє закріплення на рівні Основного Закону (стаття 131²).

2 КРИМІНАЛЬНИМ КОДЕКСОМ УКРАЇНИ

встановлена відповідальність за:

- порушення права на захист через недопущення чи ненадання своєчасно захисника, а також інше грубе порушення права підозрюваного, обвинуваченого на захист, вчинене слідчим, прокурором або суддею (стаття 374);
- втручання в діяльність захисника чи представника особи через вчинення в будь-якій формі перешкод до здійснення правомірної діяльності захисника чи представника особи з надання правової допомоги або порушення встановлених законом гарантій їх діяльності та професійної таємниці (стаття 397);
- погрозу насильством або насильство щодо захисника чи представника особи, а також щодо їх близьких родичів у зв'язку з діяльністю, пов'язаною з наданням правової допомоги (стаття 398);
- умисне знищення або пошкодження майна, що належить захиснику чи представнику особи або їх близьким родичам, у зв'язку з діяльністю, пов'язаною з наданням правової допомоги (стаття 399);
- вбивство або замах на вбивство захисника чи представника особи або їх близьких родичів у зв'язку з діяльністю, пов'язаною з наданням правової допомоги (стаття 400).

3 КРИМІНАЛЬНИМ ПРОЦЕСУАЛЬНИМ КОДЕКСОМ УКРАЇНИ

підозрюваним, обвинуваченим надаються такі права:

- на першу вимогу мати захисника і побачення з ним до першого допиту з дотриманням умов, що забезпечують конфіденційність спілкування;
- на конфіденційні побачення з адвокатом без обмеження їх кількості й тривалості;
- на участь захисника у проведенні допиту та інших процесуальних дій;
- на отримання правової допомоги захисника коштом держави у випадках, передбачених Кримінальним процесуальним кодексом України та/або законом, що регулює надання безоплатної правової допомоги, в тому числі у зв'язку з відсутністю коштів на її оплату (стаття 42 КПК України).

4 ЗАКОНОМ УКРАЇНИ «ПРО АДВОКАТУРУ ТА АДВОКАТСЬКУ ДІЯЛЬНІСТЬ»

статтю 23 встановлені необхідні гарантії:

- забороняються будь-які втручання і перешкоди здійсненню адвокатської діяльності;
- забороняється вимагати від адвоката, його помічника, стажиста, особи, яка перебуває у трудових відносинах з адвокатом, адвокатським бюро, адвокатським об'єднанням, а також від особи, стосовно якої припинене або зупинене право на заняття адвокатською діяльністю, надання відомостей, що є адвокатською таємницею. З цих питань зазначені особи не можуть бути допитані, крім випадків, якщо особа, яка довірила відповідні відомості, звільнила цих осіб від обов'язку зберігати таємницю в порядку, передбаченому законом;
- адвокату гарантується рівність прав з іншими учасниками провадження, дотримання засад змагальності та свободи в наданні доказів і доведенні їх переконливості;
- життя, здоров'я, честь і гідність адвоката та членів його сім'ї, їх майно перебувають під охороною держави, а посягання на них тягнуть відповідальність, передбачену законом;
- адвокату гарантується право на забезпечення безпеки під час участі у кримінальному судочинстві в порядку, встановленому законом;
- забороняється втручання у правову позицію адвоката;
- забороняється притягати до кримінальної чи іншої відповідальності адвоката (особу, стосовно якої припинене або зупинене право на заняття адвокатською діяльністю) або погрожувати застосуванням відповідальності у зв'язку із здійсненням ним адвокатської діяльності згідно із законом;
- не можуть бути підставою для притягнення адвоката до відповідальності його висловлювання у справі, у тому числі ті, що відображають позицію клієнта, заяви у засобах масової інформації, якщо при цьому не порушуються професійні обов'язки адвоката;
- забороняється ототожнення адвоката з клієнтом.

До адвокатів застосовується особливий порядок притягнення до дисциплінарної відповідальності, передбачено спеціальні процедури проведення оперативно-розшукових заходів та слідчих дій, затримання та застосування запобіжних заходів; повідомлення про підозру адвоката у вчиненні кримінального правопорушення може бути здійснене виключно Генеральним прокурором, його заступником, прокурором Автономної Республіки Крим, області, міста Києва та міста Севастополя.

Загалом національне законодавство України в частині визначення та закріплення прав адвокатів і гарантій здійснення професійної діяльності, а також відповідальності за порушення таких норм, цілком відповідає текстам міжнародних документів щодо прав адвокатів.

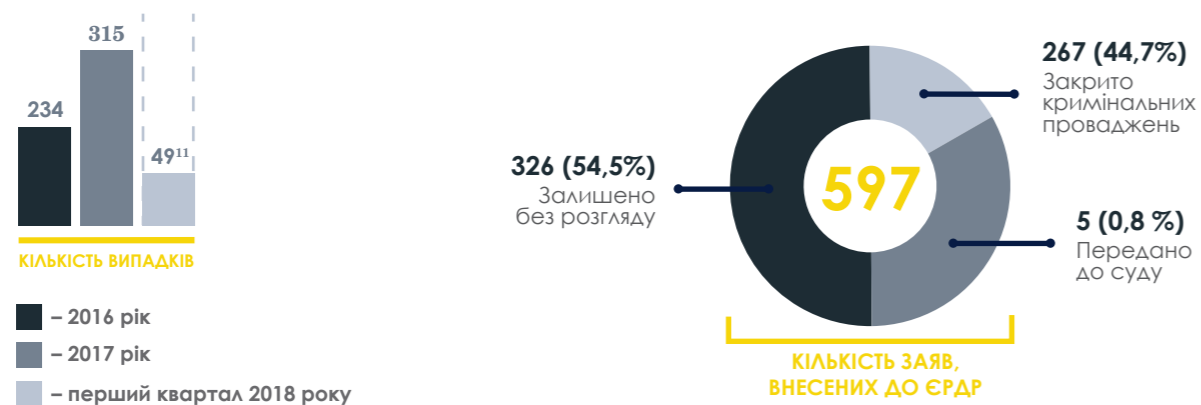
Ключовими проблемами, які перешкоджають їх реалізації є: тотальне ігнорування таких норм з боку правоохоронних органів, судів, представників влади і переважної частини «активістів», високий рівень правового нігілізму, зокрема на найвищому рівні влади, відсутність реальних справ про притягнення до відповідальності осіб, винних у порушенні прав адвокатів. Останнє є наслідком відсутності реальних реформ у правоохоронній системі та ментальних змін серед представників відповідних органів.

АНАЛІЗ ПОРУШЕНЬ ПРАВ АДВОКАТІВ ЗА ПЕРІОД З 2016 РОКУ ДО ПЕРШОГО КВАРТАЛУ 2018 РОКУ ВКЛЮЧНО

ВИПАДКИ ПОРУШЕННЯ ПРАВ АДВОКАТІВ: ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ

Важливою для розуміння ситуації щодо порушення прав представників адвокатської професії є інформація про кількість зареєстрованих за період 2016, 2017 років, січень-лютий 2018 року кримінальних проваджень за статтями, що передбачають відповідальність за порушення професійних прав і гарантій діяльності адвокатів (статі 397-400 КК України)¹⁰.

- за статтею 397 КК (втручання в діяльність захисника чи представника) - **451** разів (75,5 % від усіх зареєстрованих офіційно порушень);
- за статтею 398 КК (погроза або насильство щодо захисника чи представника) - **127** разів (21,3 %);
- за статтею 399 КК (умисне знищення або пошкодження майна захисника чи представника) - **16** разів (2,7 %);
- за статтею 400 КК (посягання на життя захисника чи представника особи у зв'язку з діяльністю, пов'язаною з наданням правової допомоги) - **3** рази (0,5 %).

Наприклад, в Одеській області до Ради адвокатів регіону упродовж 2017 року надійшло 14 звернень адвокатів про порушення їхніх професійних прав, а за перший квартал 2018 року – 5¹².

Уперше у лютому 2018 року до ЄРДР були внесені дані про правопорушення, кваліфіковане за статтею 400-1 КК України («Представництво в суді без повноважень»).

Щороку збільшується кількість випадків:

1. вчинення щодо адвокатів кримінальних правопорушень у зв'язку з їх професійною діяльністю (з низьким рівнем їх розкриття);
2. порушення професійних прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності;
3. невжиття заходів реагування на заяви адвокатів щодо порушення їх прав правоохоронними органами та повне ігнорування випадків порушень таких прав та непритягнення винних осіб до кримінальної відповідальності¹³.

ЗАГАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ ПОРУШЕННЯ ПРАВ АДВОКАТІВ

**ОТОТОЖНЕННЯ
АДВОКАТА З КЛІЄНТОМ:**

1

- затримання адвокатів;
- тиск на адвокатів з боку політиків і громадськості.

**ПОЗАСУДОВІ ІНСТРУМЕНТИ
ВПЛИВУ НА АДВОКАТІВ:**

2

- вбивства адвокатів;
- напади на адвокатів;
- пошкодження майна адвокатів;
- погрози та словесні образи.

**КРИМІНАЛЬНЕ ТА
ДИСЦИПЛІНАРНЕ
ПЕРЕСЛІДУВАННЯ АДВОКАТІВ
АБО ПОГРОЗИ
ПЕРЕСЛІДУВАННЯМ:**

3

- залучення захисника як свідка в процесі;
- обшуки офісів і помешкань адвокатів;
- кримінальне переслідування адвокатів;
- ініціювання притягнення адвокатів до дисциплінарної відповідальності за правомірні дії.

**НЕНАДАННЯ АДВОКАТАМ
ДОСТУПУ ДО ЇХНІХ КЛІЄНТІВ
І УСУНЕННЯ ЗАХИСНИКА
ІЗ ПРОЦЕСУ:**

4

- невиконання обов'язків щодо доправлення клієнта для участі у судовому засіданні;
- зловживання правом залучення адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу.

**ПОРУШЕННЯ
ОСНОВНИХ
ПРИНЦИПІВ
СУДОЧИНСТВА:**

5

- приховування доказів;
- перешкоджання допиту свідків;
- відсутність можливості конфіденційного спілкування з клієнтом.

1 ОТОТОЖНЕННЯ АДВОКАТА З КЛІЄНТОМ

Складна суспільно-політична ситуація в Україні в сфері кримінального переслідування політичних опонентів влади, першою чергою, створює ситуацію за якої адвокати, котрі здійснюють захист від кримінального обвинувачення осіб з числа попереднього керівництва країни, экс-співробітників силових відомств або опозиційних активістів, нерідко ототожнюються зі своїми клієнтами. Ототожнення адвокатів з клієнтами відбувається не лише з боку громадян чи ЗМІ (які не є професійними юристами). Навіть слідчі, прокурори та судді зневажливо ставляться до адвокатів, які здійснюють захист таких підозрюваних¹⁴.

ЗАТРИМАННЯ АДВОКАТІВ

Олександр Чібірдин
адвокат

Перебуває під вартою з 23 березня 2017 року в Одеському слідчому ізоляторі без повідомлення про підозру, здійсненого уповноваженою особою, та за відсутності доказів інкримінованого діяння. Саме на утримання адвоката під вартою спрямовані всі зусилля сторони обвинувачення та суду. Як зазначається у Листі, Олександр Чібірдин має серйозні проблеми зі здоров'ям, а перебування в пенітенціарній установі позбавляє його можливості належного медичного догляду та лікування, що є прямою загрозою його життю¹⁵.

Володимир Люшик
адвокат

У травні 2017 року підданий необґрунтованому кримінальному переслідуванню. Під час затримання до адвоката співробітниками Служби безпеки України застосовувались дії, які мають ознаки катування, а сам адвокат декілька місяців перебував під вартою без повідомлення про підозру, врученого уповноваженою особою. При цьому слідчий суддя під час клопотання сторони обвинувачення про застосування до адвоката запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою допустив щодо адвоката словосполучення «так звана адвокатська діяльність», тобто знехтував необхідністю дотримання встановлених законом гарантій адвокатської діяльності з огляду на персону клієнта адвоката та правом на захист останнього¹⁶.

За наявною інформацією обидва кримінальні провадження реально не розслідуються, органами досудового розслідування саботовано слідчі дії, а винні особи ухиляються від відповідальності.

Олександр Сергієнко
адвокат опозиційного політика Олександра Онищенка

19 липня 2016 року був затриманий. Йому інкриміноване «надання юридичних консультацій та захист у судах інтересів клієнта», якого позиціонують як злочинця. Однак, такі дії у розумінні міжнародного права та національного законодавства України не тільки не є незаконними, а й навпаки — вони є професійним обов'язком адвоката. Під час повторного затримання¹⁷ адвокат Сергієнко був підданий катуванню службовими особами НАБУ, внаслідок чого отримав тілесні ушкодження, зокрема травму правого колінного суглоба, лікування якої потребувало оперативного втручання. В умовах СІЗО операцію провести було неможливо, і лише після звернення до ЄСПЛ та направлення Судом запиту до уряду України в лютому 2017 року, Олександра Сергієнка було прооперовано у лікарні на початку березня 2017 року¹⁸.

Андрій Циганков
адвокат опозиційного політика Олександра Онищенка

24 жовтня 2016 року був затриманий.

Метою відкриття кримінальних проваджень проти адвокатів є не розслідування реальних, можливих чи уявних правопорушень, а виключно усунення адвокатів від захисту клієнтів у справах, що мають політичний підтекст.

ТИСК НА АДВОКАТІВ З БОКУ ПОЛІТИКІВ І ГРОМАДСЬКОСТІ

Ототожнення адвоката з клієнтом з боку ЗМІ, політиків або громадських активістів хоч і не веде безпосередньо до його кримінального переслідування¹⁹, але створює серйозні перешкоди адвокатській діяльності, спричиняє психологічний тиск на захисників. На особливу увагу заслуговують випадки ототожнення адвокатів зі своїми клієнтами з боку представників політикуму.

**Віталій Сердюк, Ігор Федоренко,
Богдан Біленко, Андріана Фозекош**
адвокати экс-президента України Віктора Януковича

У справі проти экс-президента України Віктора Януковича²⁰ свідки, наділені владою, нерідко під час своїх виступів перед судом звинувачували захисників экс-президента у зв'язках із російською владою та інших діяч, які за певних умов згодом можуть бути інтерпретовані як кримінальні правопорушення²¹.

15 лютого 2017 року один з таких свідків, Секретар РНБО Олександр Турчинов, заявив, що адвокати экс-президента «захищають інтереси Росії». На його думку, в адвокатів є неформальні відносини з російською владою, оскільки вони «повторюють версії подій 2014 року, тиражовані російськими ЗМІ». Протягом допиту Турчинов неодноразово повертався до теми ймовірних відносин адвокатів з російською владою. Наприклад, заявивши, що українські військові з Криму, які перейшли на бік Росії, — це «зрадники, які зробили свій вибір», секретар РНБО сказав, що адвокатам теж треба зробити свій вибір²².

21 лютого 2017 року під час допиту як свідка Президента України Петра Порошенка, свідок стверджував, що використання трактувань подій у Криму та на сході України, співзвучних позиції російських ЗМІ та державних органів Росії (і таких, що суперечать офіційній позиції української влади) — це елемент гібридної війни і пропаганди. Оскільки ці заяви були зроблені як коментар до правової позиції у справі адвокатів Віктора Януковича, такі висловлювання можуть бути інтерпретовані як «попередження» адвокатів з боку Президента²³.

Звинувачення адвокатів экс-президента у співпраці з російською владою звучать і від прокуратури. На думку сторони обвинувачення, одним із завдань адвокатів є підключення до судового процесу компетентних органів Росії для того, щоб вони мали змогу впливати на хід процесу²⁴.

Таким чином, захисників экс-президента безпосередньо на засіданнях суду звинувачують у співпраці з Росією. Таке ж обвинувачення пред'являється і їх клієнтові. При цьому нагадаємо, що Закон забороняє не тільки ототожнювати адвоката з клієнтом, а й впливати на правову позицію адвоката у справі та притягати його відповідальності за правову позицію²⁵.

Подібні дії з боку високопосадовців і прокуратури є формою тиску на адвокатів, бо їх можна інтерпретувати як погрозу влади почати кримінальне переслідування уже самих адвокатів за співпрацю з російською владою (наявність кримінальних проваджень проти журналістів, які, на думку влади, співпрацюють з Росією, тільки підсилюють реальність таких погроз).

Згідно з позицією ЄСПЛ, наявність в учасників процесу підозри щодо «пильної уваги» з боку органів державної влади може бути достатнім приводом для того, щоб піддати сумнівам відповідність процесу нормам справедливого судового розгляду (справа «Кінський проти Чеської Республіки»).

Кирило Легких, Валентин Рибін
адвокати генерала СБУ Олександра Щеголева

10 жовтня 2017 року присутні в залі суду представники громадськості неодноразово вигукували образи на адресу адвокатів, називаючи їх «сепаратистами», «агентами Путіна» тощо. При цьому суд не реагував на такі висловлювання присутніх, доки захисники не звернулися з проханням зробити зауваження активістам. Такі ситуації небезпечні для адвокатів, оскільки нерідко супроводжуються нападами на них²⁶.

Ототожнення адвокатів з клієнтами часто має «підготовчий»²⁷ характер, воно передусім іншим порушенням прав адвокатів. Його мета — легітимізувати подальше кримінальне переслідування, напади або інші види тиску на адвокатів. Спочатку створюється образ, ніби адвокат причетний до якоїсь протиправної діяльності, а потім у широкого загалу не виникає сумнів, що обмеження прав такого адвоката є виправданим.

Адвокат, який працює в обставинах постійного ризику нападу з боку радикально налаштованих груп осіб (які вважають адвоката співучасником діяльності клієнта), або арешту за надто активну позицію у захисті клієнта, змушений формувати свою правову позицію з урахуванням захисту не тільки клієнта, а й самого себе, тому може не надати клієнтові правову допомогу на належному рівні.

Таке становище не тільки порушує норми національного законодавства та міжнародного права, а й суперечить практиці ЄСПЛ, чия позиція щодо тиску на адвокатів викладена в справах «Елчі та інші проти Туреччини» і «Колесніченко проти Росії». ЄСПЛ підкреслює центральну роль адвокатури в здійсненні правосуддя і підтримці верховенства права. Вільна адвокатська практика без будь-яких невинуватених перешкод є найважливішою складовою демократичного суспільства й обов'язковою умовою для ефективної реалізації положень Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод, зокрема, гарантій справедливого судового розгляду і права на особисту безпеку. Таким чином, переслідування або утиск представників юридичної професії завдає удару в саме серце системи Європейської конвенції²⁸.

2 ПОЗАСУДОВІ ЗАХОДИ ВПЛИВУ НА АДВОКАТІВ

Офіційно зафіксовані **34** випадки насильства проти адвокатів²⁹:

Вчинені представниками:

- 15 державних структур
- 6 поліції
- 5 СБУ
- 1 НАБУ
- 2 податкових органів
- 1 народних депутатів
- 2 радикальних угруповань
- 12 «невстановлених осіб»

ВБИВСТВА АДВОКАТІВ

Юрій Грабовський
адвокат російського громадянина Олександра Александрова (екс-офіцера ГРУ)

6 березня 2016 року з'явилася інформація про зникнення адвоката. 20 березня 2016 року затримали підозрюваного в організації зникнення адвоката. Головний військовий прокурор Анатолій Матіос заявляв, що операція з викрадення адвоката була спланована «колишніми українцями» та спецслужбами РФ «для створення картинки» на завершальній стадії судового розгляду справи щодо російських спецпризначенців. 25 березня 2016 року А. Матіос повідомив, що о 04.00 у закинутому колишньому колгоспному саду за 20 км від міста Жашкова (Черкаська область) знайдено тіло вбитого адвоката Юрія Грабовського. Адвокати піддають сумніву версію прокуратури, оскільки Юрій Грабовський був відомим адвокатом і брав участь у багатьох резонансних справах³⁰.

Віктор Лойко
адвокат

14 березня 2016 року в м. Харкові було вбито на робочому місці. Адвокат спеціалізувався на кримінальних справах, зокрема, в 2010 році представляв інтереси обвинувачених у двох справах про наркаторгівлю в міліції³¹.

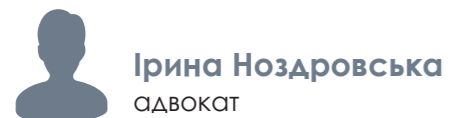
Тетяна Попова
адвокат

22 грудня 2016 року в Харківській області була вбита відразу після виходу з адвокатського офісу. Представники адвокатського самоврядування пов'язують вбивство з професійною діяльністю Попової. За повідомленням Національної поліції у Харківській області, в результаті нападу зловмисника жінка-адвокат отримала ножове поранення і перелом ший.

Валерій Рибальченко
адвокат

21 січня 2017 року в м. Києві був вбитий вистрілом у голову, помер у лікарні. Однією з основних версій мотиву вбивства, на думку слідства, є професійна діяльність адвоката.

Ірина Ноздровська
адвокат

1 січня 2018 року в річці під Києвом знайшли тіло адвоката. 27 грудня Ірина домоглася від Апеляційного суду Києва повторного (на час до оскарження вироку) арешту на 60 діб Дмитра Россошанського, якого напередодні засудили до семи років позбавлення волі за смертельне ДТП (наїзд), у якому загинула рідна сестра юристки. Слідство розглядає чотири версії: професійна діяльність (1), остання справа за фактом ДТП (2), хуліганство (3), спроба зґвалтування (4)³².

ЗАМАХИ НА ВБИВСТВА АДВОКАТІВ

Олена Гармаш
адвокат

У квітні 2016 року в м. Харкові невстановлені особи здійснили постріл з гранатомета по даху будинку адвоката, в якому вона проживала разом із сім'єю.

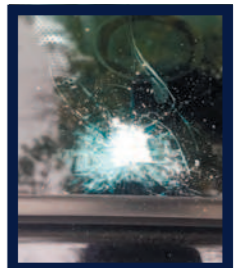
Сергій Козаченко
адвокат

У липні 2016 року в м. Києві невідомі розстріляли автомобіль адвоката, а за рік до того на подвір'я адвоката кинули дві бойові гранати. Відсутність розслідування цих обставин з боку прокуратури та національної поліції змусила адвоката оголосити голодування, проте винні й досі не встановлені та не покарані.

Віталій Сердюк
адвокат экс-президента України Віктора Януковича

У м. Києві невідомі здійснили постріл у лобове скло автомобіля адвоката.

Ольга Просянюк
адвокат экс-президента України Віктора Януковича

У м. Києві в адвоката був постріл, куля від якого влучила в автомобіль, який проїжджав повз у цей момент.

НАПАДИ НА АДВОКАТІВ

2016 рік:

Євгенія Тарасенко

адвокат

9 лютого 2016 року в м. Одеса адвокату під час здійснення нею адвокатської діяльності членом організації «Самооборона» Володимиром Дмитренком було нанесено тілесні ушкодження. Адвокат для збирання доказів почала здійснювати відеофіксацію правопорушення і коли вона направила камеру на В. Дмитренка, той вдарив адвоката кулаком в обличчя, в результаті планшет, за допомогою якого проводилася зйомка, упав і розбився, а адвокат Тарасенко отримала тілесні ушкодження³³.

Ганна Боряк

адвокат

У лютому 2016 року адвокат отримала погрози і вимоги від прокурора відмовитись від участі в кримінальному провадженні; пізніше організація «Рада громадської безпеки», яка діяла в інтересах обвинувачення, здійснювала погрози щодо застосування фізичної сили щодо адвоката Ганни Боряк. Представники цієї організації блокували приміщення суду з метою недопуску адвоката до судових засідань. Після погроз невідомі розбили вікна в офісі адвоката. Адвокат зверталася відповідно до законодавства з клопотанням про забезпечення особистої безпеки, але отримала відмову в його задоволенні³⁴.

Максим Юрченко

адвокат

4 лютого 2016 року на адвоката з Київської області був скоєний напад, двоє чоловіків підбігли до нього й почали наносити хаотичні удари по обличчю та тулубу. Адвокату вдалося чинити опір нападникам, більше того, з допомогою перехожих він затримав одного з кривдників.

Андрій Сітніков

адвокат

13 квітня 2016 року хмельницького адвоката побили двоє невідомих у під'їзді його власного будинку. Він повертався зі зборів місцевої ініціативи, яка виступає проти будівництва багатопверхівки. Зловмисники не забрали речей адвоката, тільки нанесли кілька ударів і втекли. Постраждалий переконаний, що побили його саме тому, що він підтримує невдоволених незаконним будівництвом громадян.

Олександр Клименко

адвокат

6 червня 2016 року адвокат на території відділку поліції в м. Івано-Франківську помітив, як поліцейські били чоловіка, і заступився за нього, зробивши правоохоронцям зауваження, яке було проігнороване. За словами адвоката, після того, як він дістав мобільний телефон і почав здійснювати відеофіксацію інциденту, патрульні вибили телефон з його рук, одягли на нього кайданки, в яких його протримали близько 4 годин, протягом яких били при свідках, змушували до проходження тесту на рівень алкоголю в крові, відмовляли в задоволенні елементарних потреб, таких як склянка води чи візит до туалету.

Роман Лихачов

адвокат

13 жовтня 2016 року у м. Харкові було побито адвоката, який також є головою Чугуївської правозахисної групи, депутатом Чугуївської міськради. Потерпілий пов'язує напад зі своєю антикорупційною діяльністю, заявляє про бездіяльність поліції та погрози на свою адресу. Напад стався відразу після інформаційної сесії «Протидія корупції в Харківській області».

2017 рік³⁵:

Вадим Самойленко

адвокат

Було вчинено напад і побиття працівниками податкової міліції м. Києва та здійснено незаконне затримання. В результаті адвокату були спричинені тілесні ушкодження.

Віктор Марущак

адвокат

Скоєно напад громадянином України О. Філіпенком, нанесені тілесні ушкодження.

Сергій Данило

адвокат

У лютому 2017 року в м. Харків на адвоката та його клієнта було здійснено напад. За декілька місяців до цього адвокату почали надходити погрози. Під час нападу йому та клієнту погрожували вогнепальною зброєю, пошкодили автомобіль адвоката, простреливши і вибивши лобове скло, а після – побили клієнта й украли його автомобіль.

Андрій Верба
адвокат

У березні 2017 року в м. Дніпрі було скоєно напад на адвоката і його побиття. Перед цим протягом місяця на адресу адвоката надходили неодноразові погрози з вимогою відмовитись від представництва інтересів клієнта у кримінальній справі. Особи тих, хто погрожував, були відомі адвокату, та про факт цих погроз адвокат Верба неодноразово повідомляв орган досудового розслідування, але безрезультатно. Зрештою зловмисники реалізували свої погрози та нанесли адвокату численні тілесні ушкодження, вистеживши його біля будинку, де мешкає адвокат. За вказаним фактом було розпочато кримінальне провадження. Адвокат звернувся до слідчого з клопотанням про застосування до нього заходів безпеки, проте, не зважаючи на задоволення вказаного клопотання, слідчий протягом майже півроку не надсилав постанову про застосування цих заходів для виконання спеціального підрозділу Національної поліції. Лише після звернення Комітету захисту прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності НААУ до голови Національної поліції встановлено бездіяльність слідчого та постанову про застосування заходів безпеки скеровано до виконання.

Вікторія Тернова
адвокат

У квітні 2017 року в м. Києві адвокат прибула за місцем проведення обшуку, що проводився за участю працівників СБУ. Адвокат повідомила, що вона має намір взяти участь у процесуальній дії та готова надати всі необхідні документи, що підтверджують її повноваження представника. Після того, як адвоката Тернову допустили до приміщення, один з працівників СБУ, почав рукою штовхати адвоката в грудну клітину та наніс удар ногою по ступнях адвоката, щоб остання, остаточно втративши рівновагу, впала та вдарилася потилицею об підлогу. Надалі працівники СБУ з силою кинули адвоката на відстань 2—3 метри за поріг офісу, в наслідок чого адвокат отримала тілесні ушкодження у вигляді забоїв.

Андрій Каркіщенко
адвокат

12 травня 2017 року экс-лідер одеського «Правого сектора» Сергій Стерненко з однодумцями напали на адвоката біля будівлі Апеляційного суду Одеської області. Стерненко завдав адвокату кілька ударів по голові, збивши того з ніг, потім опублікував фото адвоката, який лежав на землі, зі словами «Сепар Каркіщенко приліг відпочити на славу дідів». Відзначимо, що Андрій Каркіщенко захищає обвинуваченого у «справі 2 травня» Максима Сакаюва, представляє потерпілих у справі щодо подій 2 травня 2014 року проти представників тодішнього керівництва МВС і ГСЧС.

Олександр Погосян
адвокат

Працівники поліції витягнули адвоката з власного авто, кинули на землю та почали наносити удари ногами. Після побиття одягли на руки кайданки, змушували стояти на холоді, а також відмовляли на прохання про надання медичної допомоги. Вказані дії мали ознаки катування.

Володимир Боюк
адвокат

Співробітник СБУ силоміць забрав у адвоката посвідчення, а потім зник. За деякий час було здійснено побиття адвоката невідомими особами. Також на адресу адвоката надходили неодноразові погрози з вимогою припинити участь у одній із судових справ.

Олександр Кононенко
адвокат

У травні 2017 року в м. Дніпрі троє співробітників поліції, вибивши вхідні двері, увірвались до квартири адвоката та, погрожуючи фізичною розправою та вогнепальною зброєю, намагались відібрати у адвоката справи, які останній веде у різних судах України. При цьому адвокату було завдано кілька ударів в обличчя, по рукам і тулубу. Крім тілесних ушкоджень, адвокату були спричинені матеріальні збитки у розмірі 7000 грн, пов'язані з необхідністю відновлення вхідних дверей до квартири, які вибили працівники поліції. За фактом нападу та побиття адвокат Кононенко звернувся до Апостолівського відділення Національної поліції Нікопольського відділу поліції ГУ НП України в Дніпропетровській області із заявою про скоєння щодо нього кримінального правопорушення. Розпочато кримінальне провадження.

Валентин Рибін
адвокат

1 червня 2017 року після завершення судового засідання у Чорноморському районному суді м. Одеси на адвоката було скоєно напад радикальних активістів, унаслідок якого адвокат зазнав серйозних тілесних ушкоджень. За фактом правопорушення було відкрито провадження, але жодна особа не була допитана у якості свідка. Адвоката не було визнано потерпілим. В. Рибін захищав у суді активіста Куликова поля Євгена Мефьодова, який є обвинуваченим у справі про заворушення на Грецькій площі, що відбулися 2 травня 2014 року в м. Одесі.

Олександр Дядюк
адвокат

13 червня 2017 року в м. Києві троє чоловіків побили правозахисника і борця проти незаконних забудов. Його перестріли дорогою на засідання апеляційного суду у справі житлового комплексу «Празький квартал-2», який будується в с. Петропавлівська Борщагівка, Київська область. Потерпілий впевнений, що напад пов'язаний саме з цією справою.

Володимир Люшик

адвокат

Співробітники СБУ, погрожуючи зброєю та застосовуючи фізичне насильство, що полягало у нанесенні ударів по тулубу та голові, піддали адвоката тортурам, приниженню та незаконному позбавленню волі.

Вадим Семенов

адвокат

У липні 2017 року слідчим Генеральної прокуратури України за силової підтримки спецпідрозділу СБУ «Альфа» без законних підстав із застосуванням фізичного насильства було вчинене проникнення до приміщення адвоката та проведено незаконний обшук. У зв'язку з нанесенням йому тілесних ушкоджень адвокат викликав медичну допомогу, однак слідчий заборонив лікарям госпіталізувати потерпілого. За наказами слідчого до адвоката продовжували застосовувати фізичне насильство протягом усього часу проведення обшуку, при цьому принижували його та нецензурно висловлювалися на адресу останнього.

Едуард Пуканич

адвокат

Працівник СБУ із застосуванням фізичного насильства відібрав у адвоката особистий мобільний телефон, погрожував кримінальним переслідуванням.

Павло Красніков

адвокат

У зв'язку з діяльністю, пов'язаною з наданням правової допомоги клієнту, адвокату спричинено тілесні ушкодження.

Володимир Поярковий

адвокат

4 липня 2017 року в м. Одесі під час надання адвокатом правової допомоги невідомі увірвались до приміщення, де перебував адвокат, та завдали йому тілесні ушкодження. За повідомленнями адвокатів, відомості про цей напад до ЄРДР внесені не були, як того вимагає КПК України. Навіть більше, є підозра, що органи поліції знали про те, що буде здійснений напад, але нічого не зробили, щоб запобігти йому.

Михайло Бахмут

адвокат

25 липня 2017 року в м. Запоріжжі адвокат для надання правової допомоги прибув за місцем проведення обшуку — до квартири клієнта. Однак безпідставно не був допущений до участі у процесуальній дії та із застосуванням фізичного насильства та побіїв видалений з приміщення.

Сергій Саїнчин

адвокат

2 жовтня 2017 року в м. Одесі на адвоката колишнім клієнтом здійснено напад та спричинено важкі тілесні ушкодження.

Денис Нєнов

адвокат

21 грудня 2017 року сталось побиття адвоката. Інцидент відбувся безпосередньо біля будівлі комісії з питань розгляду скарг у сфері державної реєстрації Міністерства юстиції України, до якої адвокат прибув для участі у розгляді скарги свого клієнта. Під час побиття адвоката нападники намагались заволодіти його документами, а за декілька днів з його квартири було викрадено ноутбук, що містив інформацію, пов'язану з адвокатською діяльністю.

Олександр Орлов

адвокат

30 грудня 2017 року в м. Одесі було скоєно напад на адвоката, правозахисника. Його побили просто біля одеського СІЗО, що розташоване на Люстдорфській дорозі. За повідомленнями ЗМІ, слідча група не виїжджала на місце злочину кілька днів.

2018 рік³⁶:**Юрій Кубай**

адвокат

Адвокат прибув для надання правової допомоги клієнту. Після зауважень адвоката щодо порушення працівниками поліції законодавства останні із застосуванням сили одягли на адвоката кайданки та незаконно затримали.

Василь Зайченко

адвокат

15 січня 2018 року в м. Києві невідомі особи проникли до квартири адвоката з бейсбольними битами та нанесли адвокату та його дружині тілесні ушкодження. Самого адвоката побили майже до стану непритомності. Його дружині та дочці також нанесли тілесні ушкодження. Постраждалих госпіталізували з травмами голови. При цьому нападники нічого не викрали.

Євгенія Вакулєнко

адвокат

15 лютого 2018 року в м. Києві працівниками поліції біля власної будівлі була зупинена адвокат. Після повідомлення адвоката про безпідставність дій поліції останні стали поводити себе агресивно та, намагаючись одягнути кайданки на адвоката, зламали їй руку.

Олександр Горошинський

адвокат экс-президента України Віктора Януковича

7 лютого 2018 року адвокат прибув до зали судового засідання для участі у розгляді клопотання сторони обвинувачення стосовно свого клієнта. Незважаючи на наявність необхідних повноважень, адвокат був відсторонений від участі у судовому засіданні. Після зауважень щодо порушення його прав і прав клієнта його із застосуванням сили було фізично видалено з зали суду працівниками поліції³⁷.

Сергій Нестеренко

адвокат

18 квітня 2018 року в м. Чернігові скоєно побиття адвоката, який бере участь у справі щодо скандальної бійки підлітків у Чернігові.

ПОШКОДЖЕННЯ МАЙНА АДВОКАТІВ

Тарас Беспалий

адвокат

У січні 2016 року в м. Києві невідомою особою було здійснено підпал офісу адвоката. Адвокат пов'язує пожежу зі своєю участю в резонансних кримінальних провадженнях³⁸.

Андрій Федур

адвокат

У лютому 2016 року невідомі особи здійснили підпал автомобіля адвоката³⁹.

Олександр Шадрін

адвокат

26 січня 2016 року був підірваний автомобіль харківського адвоката, який бере участь як захисник у ряді резонансних справ.

Віктор Смалій

адвокат

13 серпня 2016 року було пошкоджено автомобіль адвоката, учасника ініціативної групи, яка вимагає розслідувати вбивство юриста «Азова» Ярослава Бабича. Адвокату пошкодили автомобіль: порізали колеса, облили кислотою дах і скло, підрізали гальмівний шланг, у вихлопну трубу залили монтажну піну і написали на капоті «Азов». Таким чином «Азов» намагається залякати активістів і хоче блокувати розслідування справи.

Сергій Трофімов

адвокат

Невідомі особи здійснили підпали автомобілів адвокатів.

Сергій Козаченко

адвокат

Здійснено підпал приватного будинку адвоката.

Валентин Рибін

адвокат

11 грудня 2017 року ймовірно членами радикальної організації «С14» був пошкоджений автомобіль адвоката, який приїхав з м. Києва до м. Дніпра на судове засідання у справі свого клієнта. Представники поліції навіть не приїхали на виклик адвоката.

Деякі акти насильства щодо адвокатів (наприклад, напади на Валентина Рибіна, Володимира Люшика, Олександра Погосяна, Андрія Вербу та інших) можуть бути кваліфіковані як катування або нелюдське чи таке, що принижує гідність, поводження або покарання (стаття 3 Конвенції). У справі «Селмуні проти Франції» ЄСПЛ дає таке визначення «тортурам»: умисне заподіяння сильного болю або страждання, фізичного або психологічного, зокрема, для отримання інформації, покарання або залякування. В описаних вище випадках адвокати піддавалися нападам саме для залякування — нападники намагалися своїми діями змусити адвокатів припинити представляти інтереси певних клієнтів у судових процесах. При цьому Конвенція порушується не лише особами, що скоїли напади на адвокатів, а й владою. Порушення статті 3 Конвенції у частині відсутності належного розслідування заяв про катування вбачається у бездіяльності влади. У справі «Премініні проти Росії» ЄСПЛ встановив, що стаття 13 у поєднанні зі статтею 3 Конвенції накладає на державу зобов'язання проводити ретельне й ефективне розслідування випадків застосування тортур, та постановив, якщо особа подає обґрунтовану скаргу про те, що вона піддалася жорсткому поводженню з боку поліції або інших подібних представників держави, то влада зобов'язана провести ефективне офіційне розслідування. Більш того, таке позитивне зобов'язання не може вважатися обмеженим виключно випадками жорсткого поводження з боку представників держави (справа «Денис Васильєв проти Росії»).

ПОГРОЗИ ТА СЛОВЕСНІ ОБРАЗИ

Олександр Горошинський
адвокат экс-працівників «Беркута»

28 листопада 2016 року Головний військовий прокурор Анатолій Матіос під час прямого ефіру на телеканалі «112 Україна» в програмі «Вечірній прайм», висловлюючи своє незадоволення тим, що адвокат занадто активно, на його думку, захищає «вбивць», зробив таку заяву: «Я б йому вмазав дуже добре в пику, щоб він умився юшкою». Таким чином, високопосадовець продемонстрував свій справжній «рівень» правової культури, нехтування основоположними конституційними гарантіями, а саме: правом кожного на захист, презумпцією невинуватості, — та допустив грубе ототожнення адвоката з клієнтом. Негайною була відповідна реакція Асоціації правників України у відкритому зверненні щодо публічних висловлювань заступника Генпрокурора України, які вказують на неповагу не лише до окремого захисника, а й до конституційної функції захисту⁴⁰.

Олег Татаров
адвокат народного депутата України Вадима Новинського

6 грудня 2016 року після засідання Комітету з питань регламенту та організації роботи Верховної Ради України, на якому розглядалося подання «Про надання згоди на притягнення до кримінальної відповідальності народного депутата України Новинського Вадима Владиславовича», Генеральний прокурор України Юрій Луценко, звертаючись до адвоката, назвав його «сука неправославна, ментівська кончена сука». Так Генеральний прокурор України відреагував на озвучену правову позицію адвоката щодо невинуватості свого клієнта. Відкритий лист НААУ на своє ім'я з вимогою принести негайне вибачення за таку неприпустиму для Генерального прокурора України поведінку Юрій Луценко фактично проігнорував, а ГПУ на адресу НААУ була надіслана відписка про те, що жодних порушень гарантій адвокатської діяльності в емоційному виступі Генерального прокурора не вбачається. Негайною була реакція Асоціації правників України у відкритому зверненні про необхідність дотримання Генеральним прокурором України конституційних норм щодо забезпечення функції захисту та професійної етики у публічних висловлюваннях⁴¹.

Олександр Лавренчук
адвокат

За даними ЗМІ, у грудні 2017 року у Волинській області адвоката шантажували з вимогою відмовитись від скарг щодо нанесення тілесних ушкоджень його клієнту. Також, зі слів адвоката, за ним ведеться спостереження, а телефонні розмови — прослуховуються. Адвокат повідомив: «Біля мого офісу я часто бачу оперативні машини УСБУ, вже в обличчя впізнаю працівників. Наші телефони прослуховуються. Про наші зустрічі з клієнтами одразу знають працівники УСБУ».

Віталій Сердюк
адвокат экс-президента України Віктора Януковича

11 грудня 2017 року, під час допиту Арсенія Яценюка адвокатом свідок заявив таке: «Вашими питаннями Ви ставите під сумнів і дискредитуєте вищий законодавчий орган держави ... шановний захисник, я дуже прошу Вас поважати ... закон і Конституцію, яку Ви повинні поважати і нести за неї відповідальність». З огляду на те, що ці слова сказані одним із представників вищої політичної еліти України, і той факт, що за критику влади деякі громадяни вже притягуються до кримінальної відповідальності, заяву А. Яценюка можна розглядати як залякування адвокатів В. Януковича⁴².

На засіданні 24 січня 2017 року головуєчий суддя Владислав Дев'ятко заявив адвокату, що своєю позицією в процесі він «знищує свою репутацію відомого адвоката». Ця ремарка, безумовно, не стосується розгляду справи, однак може бути розцінена як спроба змусити адвоката змінити обрану лінію захисту, особливо, якщо, взяти до уваги, що раніше цей суд уже відсторонив від справи адвоката з Центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги Максима Гераська в зв'язку з його правовою позицією, яка не влаштувала суд⁴³.

15 лютого 2018 року під час допиту Секретаря РНБО Олександра Турчинова в якості свідка останній назвав адвоката «клоуном, який заважає йому виступати». На прохання адвоката зробити свідку зауваження суддя Владислав Дев'ятко заявив, що О. Турчинов не знав, що В. Сердюк — адвокат. Викликають питання як поведінка високопосадового свідка, так і реакція судді, який спробував зам'яти незручну ситуацію⁴⁴.

3 КРИМІНАЛЬНЕ І ДИСЦИПЛІНАРНЕ ПЕРЕСЛІДУВАННЯ АДВОКАТІВ АБО ЗАГРОЗА ТАКОГО ПЕРЕСЛІДУВАННЯ. ДОПИТИ ТА ОБШУКИ ЗАХИСНИКІВ

ВИКЛИК ЗАХИСНИКА В ЯКОСТІ СВІДКА

Ігор Черезов, Оксана Томчук, Андрій Богдан
адвокати політика Геннадія Корбана

У січні 2016 року слідчий Прокуратури м. Києва О. Неділько викликав адвокатів для допиту як свідків у кримінальному провадженні стосовно політика Геннадія Корбана⁴⁵. Виклик адвокатів було мотивовано тим, що нібито адвокати сприяли Г. Корбану в створенні злочинної організації.

Сергій Вілков
адвокат

У лютому 2016 року старший слідчий Генеральної прокуратури України Р. Григоришин допитав як свідка адвоката задля тиску на захисника та отримання інформації, яка становить адвокатську таємницю⁴⁶.

Сергій Веснін, Руслан Капран, Надія Братцев
адвокати

3 лютого 2016 року співробітниками прокуратури Дніпропетровської області та слідчими СУ НП в Дніпропетровській області проводяться розшукові заходи щодо адвокатів, здійснюються погрози та неодноразові виклики для допиту як свідків.

Оксана Соколовська
адвокат, що надає безоплатну вторинну правову допомогу громадянину Росії Євгену Єрофееву

Починаючи з січня 2016 року прокурором Київської області через проведення окремих слідчих дій у межах кримінального провадження за ст. 121 КК України, здійснюється тиск на адвоката як захисника, що надає безоплатну вторинну правову допомогу громадянину Росії Є. Єрофееву. Адвокату вручено підозру, її допитано в якості підозрюваної⁴⁷.

Ігор Покотило
адвокат

Навесні 2017 року адвоката та члена дисциплінарної палати Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури м. Києва було допитано в рамках кримінального провадження щодо мотивів його голосування на засіданні дисциплінарної палати⁴⁸.

Вадим Самойленко
адвокат

У січні 2017 року до НААУ надійшло повідомлення адвоката, що він зазнав нападу та побиття працівниками податкової міліції Святошинського ГУ ДФС у м. Києві, у результаті чого йому були спричинені тілесні ушкодження, а також здійснено незаконне затримання. Після закінчення вказаних злочинних дій адвокату В. Самойленку була вручена повістка на допит у якості свідка у кримінальному провадженні, в якому він надає правову допомогу клієнту.

Вбачається очевидним висновок про те, що допити адвокатів використовуються слідчими для подальшої зміни процесуального статусу адвоката на свідка, що виключає його подальшу участь у кримінальному провадженні як захисника. У відповідь на скарги щодо очевидної неприпустимості таких дій органи досудового розслідування відповідають, що обставини, з приводу яких намагаються допитати адвоката, не стосуються інформації, отриманої ним у зв'язку з професійною діяльністю, хоча це не відповідає дійсності.

ОБШУКИ ОФІСІВ І ПОМІШКАНЬ АДВОКАТІВ

Андрій Циганков, Сергій Тарасюк, Олександр Сергієнко
адвокати опозиційного політика Олександра Онищенка

У липні 2016 року Національним антикорупційним бюро України було проведено низку обшуків офісів адвокатів у м. Києві. Ініціювання процесуальних дій було обумовлено участю цих адвокатів у низці гучних кримінальних справ. У зв'язку з неможливістю здобути докази винуватості клієнта у передбачений законом спосіб орган досудового розслідування намагався здобути їх шляхом прямого втручання в діяльність захисників, вилучення конфіденційної інформації щодо спілкування адвоката з клієнтом, відвертим нехтуванням гарантіями адвокатської діяльності. Під час слідчих дій протиправно оглядалися адвокатські дос'є, вилучалися документи та електронні носії інформації, що містять адвокатську таємницю, здійснювалось негласне зняття інформації з телекомунікаційних каналів зв'язку щодо змісту розмов адвоката з клієнтом.

Олександр Гаврільков
адвокат заступника прокурора Київської області Олександра Колесника

17 червня 2016 року в київській юридичній компанії «Студія права» в зв'язку зі справою «цукрового» заступника прокурора Київської області детективи НАБУ провели 20-годинний обшук. За повідомленням адвоката, представники НАБУ не пускали його до робочого місця, чинили фізичний тиск, а також разом з інформацією у «цукровій» справі вилучили матеріали інших процесів, захищених адвокатською таємницею.

Адвокатське об'єднання «Соратник»

У ніч з 19 на 20 вересня 2016 року приміщення адвокатського об'єднання «Соратник» обшукали податківці та співробітники СБУ на підставі рішення Київського районного суду м. Харкова. Правоохоронці вилучили комп'ютери та копії документів, одночасно розгромивши офіс. Потерпілі адвокати стверджують, що рішення суду порушує ст. 23 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», адже суддя не вказав причину обшуку. За словами адвоката Наталії Бубличенко, слідчий не звертав уваги на доводи працівників об'єднання про незаконність його дій. «Мене обшукували, але протокол мого особистого обшуку не складався. Коли я попросила, щоб внесли в протокол дані, що проводився мій особистий обшук, мені сказали: «Так ви ж добровільно показуєте». Довелося пояснити людям, що під дулом автомата нічого добровільно не показують», — повідомила журналістам ще одна потерпіла, адвокат Олена Мосенцева.

В'ячеслав Янковський адвокат

28 жовтня 2016 року о 18:00 в офіси, які орендують харківські адвокати, увірвалися невідомі, та, не показавши жодних документів і не пояснивши, що відбувається, почали проводити обшуки. За даними ЗМІ, адвокат, у чиєму кабінеті також проходив обшук, повідомив, що «процесуальні дії» нібито проходять за рішенням суду, але якого саме і що конкретно інкримінують - незрозуміло.

Андрій Мамалига, Леонід Сіваков

адвокати экс-командира батальйону «Айдар» Валентина Лихоліта, керівника громадської організації «Азов-Крим» Станіслава Краснова, бійця «Айдара» Віти Заверухи

7 лютого 2017 року адвокати повідомили, що Генеральна прокуратура України проводить у них обшуки. На думку адвоката, це помста заступника генпрокурора України Юрія Столярчука та головного військового прокурора України Анатолія Матіоса.

Ігор Керезь

адвокат экс-нардепа Миколи Мартиненка

9 серпня 2017 року НАБУ влаштувало обшук у адвоката. За словами адвоката, формальною причиною обшуку стала справа 2013 року. Порушила її Генеральна прокуратура України, а тепер справу передали НАБУ. Стосується вона низки комерційних структур, з якими адвокат не пов'язаний.

З ПРИВОДУ ПОРУШЕНЬ ГАРАНТІЙ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКІВ ЗВЕРНУЛИСЬ АДВОКАТИ:

2017:

Коротюк М. Г., Лисенко С. М., Бусель А. А., Іскізаров О. М., Пляка С. В., Люшик В. В., Косянчук В. В., Адвокатське об'єднання «Дімікандум», Семенов В. І., Вороненко Т. М., Тарасюк С. М., Литвин О. О., Мудра І. А., Гончаров М. В., Рудніва І. В., Пришедько О. Л., Головачова Л. М.

2018:

Оніщенко О. В., Сивовна Ю. В., Лозовський П. А., Гаврилюк В. В., Тулейбич А. А., Хегай О. Б.

«ТИПОВІ» ПОРУШЕННЯ

- рада адвокатів не повідомляється взагалі або повідомляється безпосередньо перед початком проведення обшуку, що унеможливує своєчасне прибуття її представників;
- вилучаються документи, пов'язані зі здійсненням адвокатської діяльності, комп'ютерна техніка, портативні накопичувачі даних, особисті мобільні телефони адвокатів, які містять адвокатську таємницю, зокрема листування адвоката з клієнтом;
- вилучаються речі та документи, дозволу на вилучення яких судом не було надано;
- від слідчого судді приховується факт того, що проведення обшуку відбуватиметься у приміщенні адвоката.

Протягом 2016 року детективами НАБУ було подано 34 клопотання щодо проведення обшуків приміщень, які перебувають у володінні адвокатів. З 2017 року така практика стала популярною серед усіх без винятку правоохоронних органів, хоча лідерство втримує Генеральна прокуратура України. Більш того, ця тенденція поступово охопила всі регіони України. Проведення обшуків може використовуватися для подальшого кримінального переслідування адвоката, відсторонення його від участі в судовому процесі, заволодіння даними, що становлять адвокатську таємницю.

ЄСПЛ висловив свою позицію щодо незаконних обшуків і вилучення документів (і інформації) у адвокатів. У справі «Німіц проти Німеччини» ЄСПЛ підкреслює, що втручання в справи адвоката (у формі обшуку) може створити загрозу непропорційності таких дій легітимній меті, а саме запобігання злочинності та захисту прав інших осіб — і не може вважатися необхідним у демократичному суспільстві. ЄСПЛ нагадує, що посягання на професійну таємницю може мати негативні наслідки для належного здійснення правосуддя і, отже, на права, гарантовані статтею 6 (право на справедливий судовий розгляд) Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. ЄСПЛ також зазначає, що обшуки в адвокатів повинні бути здійснені відповідно до ордеру, виданого суддею, і під наглядом представника адвокатури, завданням якого є визначити, які документи несуть адвокатську таємницю і не повинні вилучатися (справи «Тамосіус проти Сполученого Королівства», «Ілля Стефанов проти Болгарії», «Андре та інші проти Франції»). Проведення обшуків без ордеру й участі спостерігача з боку адвокатури порушує Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод.

КРИМІНАЛЬНЕ ПЕРЕСЛІДУВАННЯ АДВОКАТІВ

Олександр Чібірдин, Володимир Люшик, Олександр Сергієнко
адвокати⁴⁹

Усі троє не лише отримали офіційний статус підозрюваних, але і були затримані правоохоронними органами.

Ігор Повх
адвокат

У грудні 2016 року до НААУ надійшло звернення адвоката, який повідомив про те, що стосовно нього було сфабриковане кримінальне провадження та вручено повідомлення про вчинення злочину. Адвокатом були надані копії окремих матеріалів кримінального провадження та докази того, що деякі процесуальні документи у справі містять ознаки службової підробки. Мотивами організації кримінального переслідування адвоката була помста посадових осіб місцевої прокуратури за принципову позицію адвоката в ряді гучних справ. При цьому у приватній бесіді з представниками сторони обвинувачення адвокату Повху повідомляли, що метою кримінального переслідування є позбавлення його права на заняття адвокатською діяльністю внаслідок отримання ним судимості.

Ольга Просянюк, Олександр Горошинський
адвокати экс-президента Віктора Януковича

7 лютого 2018 року адвокати з'явилися для участі в кримінальному процесі, в якому (за ініціативою суду) брав участь адвокат, що надає безоплатну вторинну правову допомогу, Іван Ангелін. Однак після суперечки із суддею та представниками прокуратури адвокати були силоміць виведені із зали суду співробітниками поліції. Після цього Генеральна прокуратура ініціювала кримінальні провадження проти адвокатів Януковича за зверненням народного депутата Мустафи Найєма щодо фактів тиску на призначеного захисника І. Ангеліна. І хоча органи адвокатського самоврядування провели спеціальне засідання, присвячене цій ситуації, та дійшли висновку про відсутність тиску на адвоката І. Ангеліна, й навпаки - про тиск на адвокатів О. Просянюк і О. Горошинського, кримінальне переслідування адвокатів не припинене⁵⁰. Особливою обставиною інциденту є наявність прямого втручання народного депутата від пропрезидентської партії «Блок Петра Порошенка», який виступив фактичним ініціатором кримінального провадження щодо адвокатів⁵¹. Негайною була відповідна реакція Асоціації правників України у відкритому зверненні щодо неприпустимості тиску на адвокатів⁵².

ПРИТЯГНЕННЯ АДВОКАТІВ ДО ДИСЦИПЛІНАРНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

За даними НААУ, частішають випадки, коли процесуальні опоненти, працівники судових та правоохоронних органів для впливу на правову позицію адвоката звертаються зі скаргами про притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності. Лунають погрози, що буде підготоване відповідне звернення, хоча причиною є лише те, що адвокат не погоджується з позицією прокурора чи суду⁵³.

Іммілейла Абдулмаєва-Мартіросян
адвокат

У лютому 2016 року громадянином Р. Гуляєвим здійснювався тиск на адвоката шляхом вчинення перешкод її діяльності через низку безпідставних звернень до Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури Харківської області та Вищої Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури України. Зафіксовано вчинення тиску з боку працівників РНБО на адвоката К. Дорошенка, який проявляється в ненаданні відповідей на адвокатські запити та постійному направленні скарг до КДКА⁵⁴.

Віталій Сердюк, Ігор Федоренко, Ольга Просянюк, Андріана Фозекош
адвокати экс-президента Віктора Януковича

У грудні 2017 року суддя Печерського районного суду м. Києва Шапутько С.В. безпідставно звернулася до КДКА м. Києва зі скаргою на адвокатів у зв'язку з нібито умисною неявкою на судові засідання у справі про надання дозволу на здійснення спеціального досудового розслідування кримінального провадження щодо подій 18-20 лютого 2014 року на Майдані.

Така практика ініціювання притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності знецінює інститут дисциплінарної відповідальності адвоката, який повинен бути зосереджений перш за все на контролі за дотриманням адвокатами етичних стандартів⁵⁵.

ЄСПЛ підкреслює, що особливий статус адвокатів відводить їм центральне місце у здійсненні правосуддя як посередників між громадськістю та судами (справа «Шопфер проти Швейцарії»). Принцип рівності сторін й інші міркування справедливості є аргументами на користь вільних і навіть запеклих та напружених дебатів сторін (справа «Нікула проти Фінляндії»). З урахуванням особливої уваги до дотримання балансу між сторонами судового процесу, навіть відносно несуттєва кримінальна санкція може завдати стримувального впливу на доречну і зважену критику (справи «Нікула проти Фінляндії» та «Торгер Торгерсон проти Ісландії»), необхідну зокрема для реалізації принципу змагальності в справедливому судовому процесі. Отже, кримінальне переслідування захисника, особливо в період виконання ним обов'язків представника клієнта в судовому процесі, унеможливує реалізацію однієї з базових цінностей міжнародної спільноти — верховенства права.

4

НЕНАДАННЯ АДВОКАТАМ ДОСТУПУ ДО СВОЇХ КЛІЄНТІВ І УСУНЕННЯ З ПРОЦЕСУ

ВІДСУТНІСТЬ ДОСТАВКИ ПІДСУДНОГО НА СУДОВІ ЗАСІДАННЯ ТА ПЕРЕШКОДЖАННЯ ЗАХИСНИКУ В НАДАННІ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ

У призначений час судового засідання до зали суду не доставляють підсудного, при цьому судді та інші учасники процесу вже у засіданні (інформація з моніторингу дотримання права на справедливий суд від представників МТПЛ).

Андрій Доманський

адвокат журналіста Василя Муравицького

У процесі над журналістом Василем Муравицьким (м. Житомир), адвокату журналіста Андрію Доманському (який живе в іншому місті) доводилося долати довгий шлях тільки для того, щоб дізнатися про перенесення засідання. Аналогічна ситуація відбувалася і в суді над неповнолітнім Максимом Ніценком (м. Ізюм).

Валентин Рибін

адвокат триразової чемпіонки України з тхеквондо Дар'ї Мастікашевої, звинуваченої у державній зраді

Обвинувачена Дар'я Мастікашева (м. Дніпро) була систематично відсутня у залі суду в період її перебування в психіатричній клініці (для примусового психіатричного обстеження). За весь час перебування в клініці Д. Мастікашева так і не потрапила на жодне судове засідання за апеляцією захисту на рішення направити її на психіатричну експертизу. Представники медичної установи повідомляли, що не мають повноважень доставляти підозрювану до суду, водночас прокуратура заявляла, що після відправки Д. Мастікашевої до клініки цей орган не несе відповідальності за її переміщення (зокрема на судові засідання). Спроби суду зобов'язати прокурора доставити обвинувачену на подальші засідання не мали жодного результату⁵⁶. За весь час перебування в психіатричній клініці вона так і не мала змоги постати перед судом, у результаті захист не зміг домогтися розгляду апеляційної скарги на рішення про направлення її на примусове психіатричне обстеження.

Факт періодичної відсутності у підсудних доступу до судді викликає питання про дотримання принципу верховенства права. Така ситуація порушує Конвенцію. У справах «Баталін проти Росії» і «Горшков проти України» ЄСПЛ постановив, що доступ затриманої особи до судді не повинен залежати від доброї волі адміністрації СІЗО або медичного закладу, і у таких діях є порушення пункту 4 статті 5 Конвенції.

НЕДОПУСК ЗАХИСНИКА НА ОБШУК

АДВОКАТИ, ЩО ЗВЕРНУЛИСЬ ІЗ ЦЬОГО ПРИВОДУ ДО ОРГАНІВ АДВОКАТСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ:

Віра Тодоренко, Михайло Коротюк, Сергій Веснін, Руслан Капран, Надія Братцева, Роман Чишинський, Микола Потапов, Роман Васишин, Леся Дубчак

ЗЛОВЖИВАННЯ ІНСТИТУТОМ АДВОКАТІВ, ЯКІ НАДАЮТЬ БЕЗОПЛАТНУ ВТОРИННУ ПРАВОВУ ДОПОМОГУ

- здійснюються спроби заміни адвокатів за договором (яких самостійно вибирає клієнт) на захисників, які надають безоплатну вторинну правову допомогу, що залучаються Центрами з надання безоплатної вторинної правової допомоги на підставі постанов (ухвал) слідчих, прокурорів, слідчих суддів чи суду відповідно до положень Кримінального процесуального кодексу України⁵⁷;
- слідчими не роз'яснюється право на вибір адвоката;
- не надається можливості запросити адвоката, якого затримана особа бажає бачити своїм захисником;
- не створюється можливість зв'язатися з адвокатом та запросити його для отримання правової допомоги.
- безпідставно не допускається адвокат за договором, при цьому, незважаючи на цей факт, адвокат, який надає безоплатну вторинну правову допомогу, починає надавати правову допомогу⁵⁸;
- використовується практика «несподіваних» судових засідань, про які не повідомляються адвокати за договором, що надалі використовується судом як привід запросити захисника, який надає безоплатну вторинну правову допомогу.

Сергій Вілков

адвокат экс-Голови Державної податкової адміністрації у Харківській області Станіслава Денисюка

6 листопада 2017 року адвокатам Станіслава Денисюка повідомили про проведення засідання за дві години до його початку. Незважаючи на невчасне повідомлення, адвокати приїхали до суду й очікували початку засідання до кінця робочого дня, та лише після від'їзду адвокатів і представників громадськості суддя і представники прокуратури з'явилися в залі суду. На вимогу підозрюваного викликати його адвокатів суд запропонував йому скористатися послугами захисника, який надає безоплатну вторинну правову допомогу⁵⁹.

Валентин Рибін

адвокат одного з фігурантів справи за фактом подій 2 травня 2014 року в м. Одесі Євгена Мефьодова

11 жовтня 2017 року сторона захисту очікувала винесення виправдувального вироку, однак підсудному було пред'явлено нове звинувачення. Через відсутність адвоката (за офіційною версією, з ним не змогли зв'язатися, хоча адвокат заявляє, що не отримував жодних дзвінків або інших повідомлень) на час засідання обвинуваченому був призначений захисник із системи БВПД. При цьому суд проігнорував вимогу Є. Мефьодова проводити судові засідання тільки за участю його офіційного адвоката⁶⁰. Представники МТПЛ відзначають, що загроза підміни захисників зростає, якщо офіційний адвокат підсудного проживає в іншому місті або судові засідання проводяться в неробочий час (пізно ввечері або вночі)⁶¹.

Ольга Просянюк і Олександр Горошинський
адвокати экс-президента Віктора Януковича

11 грудня 2017 року після того, як адвокати не з'явилися в суд через участь в іншому процесі проти їхнього клієнта, який відбувався у той самий час, суддя С. Шапутько ініціювала залучення в процес захисника, який надає безоплатну вторинну правову допомогу. При цьому адвокати В. Януковича за договором намагалися вчасно оповістити суд про неможливість взяти участь у засіданні, однак суддя сприйняла неявку як спробу зірвати процес і використала можливість залучити захисника з Центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги. Адвокати экс-президента за договором були відсторонені від участі в процесі відразу ж після першої неявки до суду, що може свідчити про бажання судді позбутися небажаних захисників. Після цього суддя тричі здійснювала заміну захисників, призначених Центром з надання безоплатної вторинної правової допомоги. Причиною відводів щоразу були вимоги адвокатів надати достатньо часу для ознайомлення з матеріалами справи. Тільки четвертий за рахунком захисник Іван Ангелін задовольнив очікування суду. Новий адвокат був готовий ознайомитися з матеріалами справи (понад 100 томів матеріалів та 40 годин відео) за п'ять календарних, або три робочих, дні й не просив додаткового часу для налагодження контактів та узгодження правової позиції зі своїм клієнтом і з адвокатами за договором.

У результаті, фактично на першому ж засіданні, в якому взяв участь адвокат І. Ангелін, суд зміг ухвалити рішення про проведення спеціального заочного досудового розслідування щодо В. Януковича. При цьому «захисник» экс-президента, який надавав безоплатну вторинну правову допомогу, не подавав апеляцію на це рішення суду, незважаючи на те, що його клієнт публічно не погодився з таким рішенням⁶².

Натомість спроби офіційних адвокатів Януковича Ольги Просянюк і Олександра Горошинського повернутися у процес жорстко припинялися. 7 лютого 2018 року адвокати були силоміць витіснені із зали суду співробітниками поліції. Крім застосування фізичної сили, щодо адвокатів почалося кримінальне переслідування. Після звернення народного депутата Мустафи Найєма Генеральна прокуратура ініціювала кримінальні провадження проти адвокатів В. Януковича⁶³.

Нерідко самі адвокати, які надають безоплатну вторинну правову допомогу, зазнають утисків за відмову грати роль формальних захисників.

Максим Герасько

адвокат, який надає безоплатну вторинну правову допомогу

У жовтні 2017 року, після неодноразових заяв головуючого судді про некомпетентність адвоката, суд відсторонив захисника, який надавав безоплатну вторинну правову допомогу, від участі в процесі. Причиною відводу (і звинувачень у некомпетентності) стала позиція адвоката, який заявив, що не може розпочати розгляд справи в суді доти, поки не ознайомиться з усіма матеріалами справи і не погодить правову позицію з клієнтом⁶⁴.

Аліна Самарець

адвокат, який надає безоплатну вторинну правову допомогу

У вересні 2017 року в м. Києві на виконання доручення Центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги адвокат прибула на місце проведення процесуальної дії у СІЗО № 13 для надання правової допомоги, однак, дізнавшись, що підзахисний вже має декілька адвокатів за угодою, повідомила детектива НАБУ про відсутність правових підстав брати подальшу участь у процесуальній дії. Після чого була силоміць закрита детективом у приміщенні кабінету та побита⁶⁵.

Необхідно підкреслити, що власне участь будь-якого адвоката в судовому засіданні не означає автоматичної реалізації права на захист. Згідно з практикою ЄСПЛ, наприклад, у справі «Артіко проти Італії» Конвенція покликана гарантувати не теоретичні або ілюзорні права, а права, які є практичними й ефективними, це стосується і прав щодо захисту. Суд роз'яснює, що пункт 3 (с) статті 6 Конвенції говорить про «допомогу», а не про «призначення» (захисника), бо просте призначення ще не забезпечує ефективної допомоги. При цьому державні органи зобов'язані сприяти, а не перешкоджати реалізації наявних в обвинуваченого прав (справа «Балліу проти Албанії»). Більш того, можливість обвинуваченого спілкуватися зі своїм захисником має основоположне значення для підготовки його захисту (справа «Кан проти Австрії»). Отже, наявність адвоката, який не має зв'язку зі своїм клієнтом і не погодив з ним правову позицію, не відповідає нормам справедливого судового розгляду.

Нав'язування захисника із Центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги, якщо його надання не викликано відсутністю в обвинуваченого достатніх коштів для оплати юридичної допомоги⁶⁶, є порушенням пунктів 1 і 3 (с) статті 6 Конвенції. У справі «Ханжевачкі проти Хорватії» ЄСПЛ роз'яснює, що особа, обвинувачена у вчиненні злочину, що не бажає захищати себе особисто, повинна мати можливість звернутися по правову допомогу за власним вибором.

5

ПОРУШЕННЯ ПРИНЦИПІВ СУДОЧИНСТВА

ПРИХОВУВАННЯ ДОКАЗІВ

- ігнорування посадовими особами адвокатських запитів, надання відповіді без необхідної інформації або ненадання взагалі;

Наприклад, в Одеській області до Ради адвокатів надійшло:
2017 рік - 97 заяв
січень-березень 2018 року - 32 заяви⁶⁷

- перешкоджання представниками прокуратури вивченню доказів навіть безпосередньо у судових засіданнях (прокурори часто наполягають на розгляді лише протоколів оглядів, експертних висновків, або пропонують обмежитися вивченням тексту обвинувального акту).

Валентин Рибін

адвокат одного з фігурантів справи за фактом події
2 травня 2014 року в м. Одесі Євгена Мефьодова

6 листопада 2017 року сторона обвинувачення всіляко ухилялася від перегляду відеоролика, який, на думку прокурора, є основним доказом вини підсудного Євгена Мефьодова. Хоча адвокат заявляв, що те, що зафіксовано на відео, не відповідає опису, викладеному в офіційному протоколі експертизи, який надала суду прокуратура⁶⁸.

Кирило Легких, Валентин Рибін

адвокати генерала СБУ Олександра Щеголева

13 листопада 2017 року в судовому засіданні з'ясувалося, що один з основних доказів вини підсудного Олександра Щеголева (підписаний ним наказ) відсутній у матеріалах справи. Адвокати заявили обґрунтований сумнів щодо існування документу, бо за кілька років судових слухань прокуратура так і не представила цей доказ суду, а тільки посилалася на нього в обвинувальному акті⁶⁹.

Валентин Рибін

адвокат триразової чемпіонки України з тхеквондо
Дар'ї Мастікашевої, звинуваченої у державній зраді

Траплялися випадки, коли використані раніше відеоматеріали, наприклад, відео з зізнанням Дар'ї Мастікашевої, переставали використовуватися в справі, щойно громадськості ставали відомі факти незаконного отримання таких доказів⁷⁰.

Відкриваючи матеріали справи, сторона обвинувачення не надає реального доступу учасникам процесу до речових доказів. Трапляється, коли прокурори відмовляються приймати матеріали, які відкриваються сторонам адвокатом⁷¹. Прокуратура, посилаючись на певні докази, перешкоджає вимогам адвокатів пред'явити їх, дати можливість стороні захисту і суду ознайомитися з ними в повному обсязі. Це стосується і ознайомлення в суді з відеоматеріалами (частин інтерв'ю, виступів тощо), коли у захисту є зауваження про повне ознайомлення для встановлення контексту того, що відбувається на відеозаписі, та всебічного вивчення справи⁷².

З погляду Конвенції, такі випадки вже дістали правову оцінку в рішеннях ЄСПЛ. У низці рішень (справи «Велке і Б'ялик проти Польщі», «Джаспер проти Сполученого Королівства», «А. та інші проти Сполученого Королівства») ЄСПЛ постановив, що органи прокуратури зобов'язані розкривати захисту всі наявні у них речові докази, навіть якщо вони свідчать на користь обвинуваченого. Ненадання таких даних є порушенням пункту 1 статті 6 Конвенції (право на справедливий суд).

ПРОБЛЕМИ З ДОПИТОМ СВІДКІВ

Відбувається блокування всебічного доступу захисту до доказів прокуратури і під час роботи зі свідками. Це трапляється як на етапі досудового слідства⁷³, так і на стадії розгляду справи судом по суті. Найбільш гучним прикладом таких дій є серія процесів над экс-президентом України Віктором Януковичем, захист якого здійснюється адвокатським об'єднанням «AVER LEX».

Віталій Сердюк

адвокат экс-президента Віктора Януковича

4 грудня 2017 року суд почав «підганяти» адвокатів Віктора Януковича під час їх допиту свідка Арсенія Яценюка (екс-прем'єр-міністр України) посилаючись на те, що на допит чекає інший свідок. Суд і прокуратура заявляли, що питання, які ставить захист, - марнування часу. Суд перервав допит А. Яценюка адвокатами экс-президента і відпустив свідка до того, як сторона захисту закінчила ставити свої питання⁷⁴.

24 січня 2018 року у ході допиту свідка Андрія Парубія (Голова Верховної Ради України) суд, незадоволений підходом адвокатів экс-президента Віктора Януковича до допиту і вважаючи це марнуванням часу, обмежив час допиту з боку захисту лише однією годиною. Після закінчення виділеного судом часу головуючий суддя зупинив допит просто під час озвучування захистом чергового питання⁷⁵.

21 лютого 2018 року відбувся відео-допит президента України Петра Порошенка. Захист знову було обмежено в часі, адвокатів позбавили можливості поставити всі необхідні, на думку сторони захисту, питання свідкові. Допит знову був перерваний відразу після того, як адвокат поставив свідкові чергове запитання⁷⁶.

ЄСПЛ вважає порушенням пунктів 1 і 3 статті 6 Конвенції відсутність у обвинуваченого адекватної можливості допитати свідка, якщо на це немає поважних причин (справи «Шачашвілі проти Німеччини», «Аль-Хаваджа та Тапері проти Сполученого Королівства», «Солак проти Колишньої Югославської Республіки Македонія»). Постійне переривання допиту свідків під час здійснення допиту захистом не може вважатися «адекватною можливістю допитати свідка». Більш того, відсутність таких обмежень для сторони обвинувачення вказує на порушення принципу рівності сторін. Заяви суду про бажання заощадити час і прискорити процес не можуть слугувати підставою для невиконання такого фундаментального для судового процесу принципу, як рівність сторін (справа «Нідерост-Хубер проти Швейцарії»).

У справі проти экс-президента можливості захисту обмежувалися і недопущенням до допиту свідків захисту.

140 → **22**
ЗАПРОПОНОВАНИХ СВІДКІВ ДОПУЩЕНИХ

19 квітня 2018 року колегія суддів, ще не допитавши всіх допущених до допиту свідків захисту, оголосила про перехід до судових дебатів. Заяви адвокатів про те, що передчасний перехід до дебатів позбавляє їх можливості допитати більше десяти свідків, серед яких экс-прем'єр міністр України М. Азаров, экс-міністр МВС Ю. Захарченко і ряд інших чиновників періоду президентства Януковича, ігнорувалися. Колегія суддів також залишила без уваги заяву адвокатів про те, що двоє свідків готові дати свої свідчення просто в залі суду та для їх допиту не потрібно виконувати міжнародні домовленості, від виконання яких ухиляється суд⁷⁷. Головуючий суддя заявив, що суд повною мірою з'ясував обставини справи і приступає до дебатів⁷⁸.

Така ситуація не тільки порушує принцип рівності сторін, а й ставить під сумнів можливість справедливого судового розгляду. Відповідно до практики Європейського суду з прав людини, якщо обвинувачений звернувся з обґрунтованим проханням про заслуховування свідків, які можуть зміцнити позицію захисту або навіть призвести до виправдання обвинуваченого, влада повинна надати відповідні мотиви для відхилення такого запиту (справи «Топіч проти Хорватії», «Поляков проти Росії»). У справі В. Януковича суд уже надав дозвіл на допит свідків захисту, що свідчить про обґрунтованість їх допиту, тоді, як вагомі підстави для подальшого припинення допитів відсутні.

Більш того, в разі відсутності свідка (на судових засіданнях) суд повинен вжити всіх розумних зусиль для забезпечення його присутності (справи «Бонев проти Болгарії», «Карпенко проти Росії») та належно розглянути заяву підсудного з цього питання (справа «Пелло проти Естонії»). Відмова від допиту свідків, що перебувають за кордоном, відповідно до норм міжнародного права, попри наявність заяв із вимогою такого допиту з боку свідків і підсудного, не може сприйматися як «розумні зусилля» або «розгляд заяви підсудного належним чином». Нездатність суду виправдати відмову від допиту свідка може обмежувати право на захист, що є несумісним з гарантіями справедливого судового розгляду (справи «Відал проти Бельгії», «Бокос-Квеста проти Нідерландів»).

ВІДСУТНІСТЬ МОЖЛИВОСТІ КОНФІДЕНЦІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ З КЛІЄНТОМ

- клітка у слідчому кабінеті СІЗО, де тримається ув'язнений під час спілкування з адвокатом, розташована на достатньо великій відстані від столу адвоката, тому їх розмова відбувається голосно;
- не закриваються щільно двері в слідчих кабінетах, що дає змогу прослуховувати розмову адвоката з клієнтом;
- встановлюються великі оглядові вікна у кімнатах для спілкування, щоб спостерігати за роботою адвоката;
- встановлюються прослуховувальні пристрої у кабінетах, у яких адвокати надають правову допомогу клієнту;
- конвой під час передачі документів від адвоката підзахисному намагається з'ясувати, що в цих документах⁷⁹;
- клітки у приміщеннях судів, в яких тримаються ув'язнені особи, замінені на пластикові, ті дуже часто є звуконепроникними, що унеможлиблює спілкування адвоката зі своїм клієнтом;
- в судах не забезпечується право на конфіденційне побачення з клієнтом, яке відбувається в близькій присутності конвою, особливо якщо адвоката призначили на окрему процесуальну дію і він не знає обставин провадження⁸⁰.

Руслан Лазоренко

адвокат керівника телекомпанії «Візит» Олександра Мельника

У лютому 2018 року в суді у справі Олександра Мельника та інших⁸¹ адвокат заявив, що його права як адвоката порушено, бо він не має можливості спілкуватися конфіденційно зі своїм клієнтом через відсутність необхідного приміщення в суді, а під час процесу його підзахисний перебуває в металевій клітці⁸². Присутні на судовому засіданні правозахисники підтвердили, що умови розміщення в клітці та присутність у безпосередній близькості до неї представників правоохоронних органів об'єктивно не дає можливості проводити конфіденційне спілкування⁸³.

Ще одним дещо несподіваним чинником порушення права на конфіденційне спілкування з клієнтом може стати участь підсудного в судовому процесі у режимі відеоконференції. Існує ризик позбавити підсудного можливості ефективно та конфіденційно спілкуватися зі своїм захисником, як це було, наприклад, у засіданні в апеляційному суді у справі проти Олександра Мельника та інших у м. Харкові в листопаді 2017 року⁸⁴. Ситуація може погіршитися, якщо у своєму рішенні використовувати для участі підсудного формат відеоконференції суд керується не об'єктивними причинами (наприклад, з урахуванням відстані між місцем проведення засідання і місцем утримання підсудного), а бажанням «полегшити» організацію слухання. Наприклад, у справі Олександра Щеголева участь підсудного в судовому засіданні у форматі відеоконференції обумовлено неспроможністю суду забезпечити безпеку підсудному в разі його присутності в залі суду⁸⁵.

У ТЕНДЕНЦІЯХ ПОРУШЕНЬ ПРАВ АДВОКАТІВ ПРОСТЕЖУЄТЬСЯ ЄДИНИЙ МОТИВ — ПЕРЕШКОДЖАННЯ ВИКОНАННЮ АДВОКАТОМ СВОЄЇ РОЛІ ЗАХИСНИКА В СУДОВОМУ ПРОЦЕСІ. ПОЧИНАЮЧИ ВІД ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ХИТРОЦІВ, ТАКИХ ЯК ОБМЕЖЕННЯ КОНФІДЕНЦІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ З КЛІЄНТОМ, І ЗАКІНЧУЮЧИ ТАКИМИ СЕРЙОЗНИМИ ПРАВОПОРУШЕННЯМИ, ЯК ВБИВСТВО АДВОКАТА. ІНІЦІАТОРИ ЦИХ ПРОЦЕСІВ НАМАГАЮТЬСЯ ПЕРЕШКОДИТИ СПРАВЕДЛИВОМУ СУДОВОМУ РОЗГЛЯДУ. НАМАГАЮЧИСЬ ЗА БУДЬ-ЯКУ ЦІНУ ДОБИТИСЯ НЕОБХІДНОГО РІШЕННЯ В СУДОВОМУ ПРОЦЕСІ, ОСОБИ, ЯКІ ПОРУШУЮТЬ ПРАВА АДВОКАТІВ, РУЙНУЮТЬ МІЖНАРОДНУ СИСТЕМУ ЗАГАЛЬНОЛЮДСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ, ЗАВДАЮЧИ УДАРУ ПО ТАКИМ БАЗОВИМ ДЛЯ ЦІЄЇ СИСТЕМИ ПОНЯТТЯМ, ЯК ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА І ПРАВА ЛЮДИНИ.

Як зазначає ЄСПЛ у своїх рішеннях («Кастравет проти Молдови», «Чеботарь проти Молдови», «Сахновський проти Росії»), обвинуваченим (підозрюваним/підсудним) повинно бути забезпечене конфіденційне спілкування зі своїми захисниками. Відповідно, ситуація, за якої адвокат не має можливості спілкуватися зі своїм клієнтом поза слухом сторонніх, викликає питання щодо ефективності захисту адвокатом клієнта (рішення ЄСПЛ «Апосту проти Румунії»).

ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ НЕГАТИВНИХ ТЕНДЕНЦІЙ

ПРЕВЕНТИВНІ ЗАХОДИ ПРОТИ ПОРУШЕНЬ ПРАВ АДВОКАТІВ

ПРОСВІТНИЦЬКА РОБОТА

- Проведення просвітницьких заходів (семинарів, круглих столів, тренінгів тощо) для адвокатської спільноти та державних структур: прокуратури, включно з Генеральною прокуратурою України та її підрозділами, МВС, суди, СБУ, органів державної фіскальної служби, спеціалізованих органів, таких як НАБУ тощо.
- Створення атмосфери для усвідомлення особою, що вчиняє грубі порушення прав адвокатів та інші правопорушення, неможливості приховування її дій установою, в якій вона працює, як таких, що суперечать образу державного службовця.
- Посилення й активізація співпраці між установами й організаціями, які підтримують адвокатську професію⁸⁶, здійснення спільної політичної та громадської протидії державним органам, які толерують незаконне поведіння своїх співробітників щодо адвокатів.
- Систематичне проведення спільних заходів (конференцій, круглих столів) та регулярних зустрічей за участю адвокатів, прокурорів, представників МВС та судових органів для налагодження взаємодії, розвіювання стереотипу перемоги представниками силових відомств у протистояннях з адвокатами, які сприймаються як безумовні опоненти, та натомість докладання спільних зусиль для встановлення істини у справі.

ЗАКОНОТВОРЧІ ІНІЦІАТИВИ

Експертний потенціал адвокатської спільноти⁸⁷ дає змогу залучати її спільно з інститутами громадянського суспільства та політичними силами до вдосконалення законодавчих норм, які стосуються широкого спектра питань правового регулювання суспільних відносин, зокрема, захисту прав і гарантій адвокатської діяльності:

Закон України «Про безоплатну правову допомогу»

щодо мінімізації ризиків використання захисників за призначенням для імітації справедливого судового розгляду може стати одним із напрямів такої діяльності;

Стаття 23 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»

з метою визначення, що проведення обшуку в приміщенні адвоката можливе, лише коли адвокат особисто має статус підозрюваного у справі; про можливість використання посвідчення адвоката в якості документа, який посвідчує особу; внесення змін щодо неможливості допиту адвоката як свідка у справах, у яких адвокат є захисником, за винятком випадків, коли адвокат особисто підозрюється у скоєнні злочину;

Кримінальний процесуальний кодекс України

щодо наділення рад адвокатів регіонів процесуальними правами у справах щодо обвинувачення адвоката. Інші питання, які потребують уваги, стосуються розширення процесуальних прав адвокатів осіб, інтересів яких стосується кримінальне провадження, але коли особа не має статусу підозрюваного, обвинуваченого чи іншого учасника провадження; заборони ігнорувати потребу інформувати адвокатів про допит свідків тощо;

Закон України «Про судоустрій та статус суддів»

з метою вилучення норм про те, що адвокат може бути притягнений до дисциплінарної відповідальності за подання завідомо безпідставної скарги про притягнення судді до дисциплінарної відповідальності. Перенесення відповідного положення до Правил адвокатської етики;

Кодекс України про адміністративні правопорушення

щодо підвищення відповідальності за відмову в наданні інформації на адвокатський запит, несвоєчасне або неповне надання інформації;

Кримінальний кодекс України

щодо скасування кримінальної відповідальності суддів за винесення завідомо неправосудного рішення⁸⁸.

КООРДИНАЦІЯ ДІЙ ЗАЦІКАВЛЕНИХ СУБ'ЄКТІВ

МІЖНАРОДНА КОМУНІКАЦІЯ

- Виведення обговорюваних проблем української адвокатури за межі національних кордонів та інституцій.
- Активний розвиток міжнародної комунікації на всіх рівнях: взаємодія державних структур України та інших країн, спільна робота адвокатської спільноти з колегами з-за кордону, координація з міжнародними громадськими та міжнаціональними організаціями.
- Поширення інформації міжнародними організаціями та їх реагування на порушення прав адвокатів в Україні через прийняття проектних ініціатив, проведення відповідних заходів, листування, видання публікацій та організацію зустрічей.
- Налагодження системи міжнародної підтримки громадських ініціатив для забезпечення необхідними ресурсами проектів, спрямованих на розвиток демократії, прав людини і верховенства права.

РОЗВИТОК АДВОКАТСЬКОЇ КООПЕРАЦІЇ ТА САМОВРЯДУВАННЯ

Рекомендації експертів Проекту ЄС «Підтримка реформ у сфері юстиції в Україні» Рітіс Йокубаускас, Оксана Цимбрівська та Марк Сегал для органів адвокатського самоврядування:

- створення комплексної бази даних із системою керування інформацією, що охоплює всі порушення професійних прав і гарантій адвокатів, легкої у використанні під час офіційної реєстрації адвокатом будь-якого порушення його професійних прав і гарантій;
- розробка і поширення типових рекомендацій, процедурних керівних принципів для адвокатів щодо того, як діяти і до кого звертатися у ситуаціях, коли їхні професійні права і гарантії були порушені;
- проведення публічної кампанії з посилення внутрішнього контролю державних установ щодо запобігання порушенням професійних прав і гарантій діяльності адвокатів, проведення навчань з цього питання;
- проведення навчань для членів дисциплінарних палат з питань порушення дисциплінарної справи, підстав притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності тощо;
- розробка рекомендацій Ради адвокатів України щодо вимог до приміщень адвокатів;
- розробка та поширення рекомендацій для представників регіональних рад адвокатів, які беруть участь в обшуках в офісі адвоката;
- проведення тренінгів для представників регіональних рад адвокатів, які беруть участь в обшуках в офісі та інших володіннях адвоката;
- посилення роботи Комітету захисту прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності через спрощення його структури, більш інклюзивної участі членів Комітету в його роботі, вдосконалення положення про його діяльність тощо;
- створення механізмів і процедур для забезпечення оплати послуг адвоката, судових витрат для адвоката, права та гарантії діяльності якого були явно порушені;
- розроблення рекомендацій щодо неможливості надання адвокатами послуг, які не є правовими та не пов'язані зі здійсненням адвокатської діяльності;
- участь у публічній кампанії з мобілізації громадянського суспільства та засобів масової інформації щодо відповідальності за порушення професійних прав і гарантій адвокатів;
- показові справи (кейси) з притягнення до відповідальності за порушення прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності⁸⁹.

СПІВПРАЦЯ ПРЕДСТАВНИКІВ АДВОКАТСЬКОЇ СПІЛЬНОТИ, СУДІВ, ПРОКУРАТУРИ, МІЖНАРОДНИХ І НАЦІОНАЛЬНИХ ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНИХ ГРУП

- Навчальні тренінги для суддів щодо дотримання прав адвокатів та гарантій діяльності, що охоплюють також типові види порушень прав адвокатів, відповідальність, питання запобігання їм і необхідне реагування на них тощо.
- Круглі столи із суддями з приводу: а) допустимості доказів, зібраних у ході обшуків, проведених з порушенням встановленого порядку; б) свідчень, відібраних без участі адвоката; в) судових рішень, якими наданий дозвіл на проведення обшуків в офісі адвоката; г) оцінки підстав для арешту адвоката тощо.
- Тренінги для прокурорів та інших посадових і службових осіб правоохоронних органів щодо дотримання прав адвокатів і гарантій адвокатської діяльності та щодо відповідальності за їх порушення.
- Навчання співробітників правоохоронних органів з питань обов'язковості внесення до ЄРДР заяв, повідомлень адвоката про порушення його прав і гарантій; порушення права адвокатів на участь у процесуальних діях, а також з інших проблем на стадії досудового розслідування.
- Розробка технічних рішень для забезпечення проведення адвокатами конфіденційних розмов із клієнтами в судах, відділках поліції, інших установах.
- Проведення публічних кампаній та інформування громадськості з питань порушення професійних прав і гарантій діяльності адвокатів, їх запобігання та належного реагування.
- Збір, обробка та розповсюдження статистичних даних: а) стосовно кримінальних проваджень щодо порушень прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності, б) щодо притягнення до відповідальності за порушення прав адвокатів.
- Підготовка та розповсюдження (як на національному, так і на міжнародному рівнях) регулярних звітів щодо стану дотримання прав адвокатів.
- Взаємодія з міжнародними організаціями та партнерами, які можуть сприяти захисту професійних прав і гарантій діяльності адвокатів.
- Оптимальне використання цифрових технологій та відеозаписів судових засідань задля висвітлення порушень професійних прав і гарантій адвокатів; навчання адвокатів з цих питань, а також залучення і мобілізація громадянського суспільства, засобів масової інформації, міжнародних установ.
- Активізація громадських організацій щодо поширення інформації та підвищення рівня обізнаності про порушення професійних прав і гарантій адвокатської діяльності та сприяння життю заходів з поновлення порушених прав.
- Систематичне поширення результатів розгляду скарг та розслідувань для всезагальної обізнаності щодо наслідків порушень у разі їх розгляду в межах системи захисту прав і гарантій адвокатів.
- Здійснення моніторингу судових процесів, що дає змогу для отримання інформації та відстеження прогресу в сфері дотримання прав адвокатів⁹⁰.

ВИКОРИСТАННЯ МІЖНАРОДНИХ МЕХАНІЗМІВ ЗАХИСТУ ПРАВ АДВОКАТІВ

1

Звернення до Європейського суду з прав людини

повідомлення про порушення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод Державами-членами Ради Європи

2

«Інтервенція третьої сторони»

можливість звернути увагу ЄСПЛ на негативні тенденції в сфері порушення прав людини

3

Спеціальний доповідач ООН з питання про незалежність суддів адвокатів

спеціально створений міжнародний інструмент для протидії порушенням стосовно суддів і адвокатів

1

СКАРГИ ДО ЄСПЛ

Особливо важливою є обов'язковість виконання рішень ЄСПЛ для всіх держав Ради Європи, включно з Україною. Це дає можливість постраждалим від порушення прав звернутися зі скаргою до структури, що перебуває за межами юрисдикції конкретної держави, й очікувати виконання її рішень з боку національної влади. Найчастіше суб'єктом подання такої скарги виступає сам потерпілий⁹¹, однак є можливості для участі в цьому процесі й різних об'єднань, наприклад, громадських організацій, академічної спільноти та інших суб'єктів.

Незважаючи на велику кількість серйозних правопорушень щодо адвокатів⁹², поверхневий аналіз рішень ЄСПЛ відображає порівняно невелику кількість справ, присвячених безпосередньо порушенню прав представників адвокатської професії. Така ситуація може вказувати на відсутність у ЄСПЛ інформації про поточний стан адвокатури в Україні, що робить роботу з інформування Європейського суду ще більш актуальною.

2

«ІНТЕРВЕНЦІЯ ТРЕТЬОЇ СТОРОНИ»

Форма участі об'єднань як суб'єкта подання називається «інтервенцією третьої сторони». Це можливість для ініціативних груп адвокатського самоврядування та громадянського суспільства, які працюють із проблематикою порушення прав адвокатів, взяти активну участь у підготовці до подання і розгляду ЄСПЛ скарг щодо негативних тенденцій, що мають місце в сфері реалізації представниками адвокатури своїх прав.

Використання такого формату надає ЄСПЛ змогу отримати додаткову інформацію щодо матеріалів, до якої в іншому разі⁹³ він фактично не мав би доступу через відсутність спроможності обробити величезні масиви даних (включаючи правові аспекти національного законодавства десятків країн, попередні судові рішення, які можуть стосуватися справи тощо). При цьому важливо надавати ЄСПЛ інформацію щодо судової практики національних судів, що дасть змогу більш детально зрозуміти негативні тенденції українських реалій, оцінити ефективність вітчизняної судової системи в сфері врегулювання правопорушень, пов'язаних з адвокатською діяльністю.

3

СКАРГИ СПЕЦІАЛЬНОМУ ДОПОВІДАЧУ ООН⁹⁴

ЙОГО ФУНКЦІЇ:

- розслідувати будь-які надані суттєві ствердження та повідомляти про свої висновки й рекомендації щодо них;
- виявляти і фіксувати не лише посягання на незалежність суддів, адвокатів та інших працівників суду, а й прогрес, досягнутий у справі захисту і зміцнення їх незалежності, формулювати конкретні рекомендації, включно з наданням консультативних послуг або технічної допомоги на прохання зацікавленої держави;
- визначати шляхи і засоби вдосконалення судової системи і формулювати задля цього конкретні рекомендації;
- вивчати для подальшого внесення пропозицій актуальні та принципово важливі питання в цілях захисту і зміцнення незалежності суддів і адвокатів та інших працівників суду;
- продовжувати тісно співпрацювати, уникаючи при цьому дублювання зусиль, з відповідними органами, мандатами та механізмами Організації Об'єднаних Націй, а також з регіональними організаціями;
- представляти регулярні доповіді Раді з прав людини відповідно до її програми роботи та щорічно — Генеральній Асамблеї.

ЙОГО МОЖЛИВОСТІ:

- отримувати повідомлення, що стосуються:
 - індивідуальних випадків,
 - окремих груп або спільнот, загальних тенденцій,
 - системних порушень прав людини, що відбуваються в конкретній країні,
 - змісту законопроекту або чинного закону, що не відповідає міжнародним стандартам у галузі прав людини;
- реагувати на отриману інформацію про можливі порушення, пов'язані з незалежністю і неупередженістю суддів і з незалежністю юридичної професії;
- направляти зацікавленим державам листи із зазначенням відомих порушень і закликів до негайних дій, що публікуються в подальшій доповіді спеціальних процедур за повідомленнями;
- у разі необхідності вживати превентивних заходів або організувати розслідування;
- відвідувати країни на запрошення відповідної держави з подальшою презентацією доповіді про візит Раді з прав людини з повідомленням про встановлені факти, висновки і рекомендації;
- представляти щорічні тематичні доповіді Раді з прав людини (на червневій сесії) та Генеральній Асамблеї, звертаючи увагу на важливі питання і проблемні сфери, які стосуються його мандату.

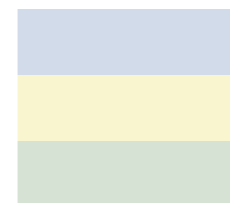
ВИСНОВКИ

У звіті зазначені факти, що свідчать про небезпечні аспекти роботи адвоката і систематичне порушення його професійних прав. Кожен випадок вимагає пильної уваги з боку державних органів, громадянського суспільства і міжнародних інституцій, оскільки серйозно ослаблює можливості адвокатури виконувати свої функції.

Звіт має привернути увагу до випадків порушення прав адвокатів і стати однією зі спільних пілотних ініціатив для груп, зацікавлених у розв'язанні вказаних проблем. Виділення основних тенденцій у сфері порушення прав адвокатів та їх кваліфікація, проведена з використанням практики Європейського суду з прав людини, дає змогу говорити про наявність глибоких проблем у сфері реалізації прав адвокатів і гарантій адвокатської діяльності, які є в Україні.

Викладені у Звіті пропозиції щодо протидії негативним тенденціям можуть стати початком широкої роботи з подолання тієї складної ситуації, яка склалася в Україні.

Звіт може зацікавити адвокатів, представників адвокатського самоврядування та державних структур, а також громадсько-політичні групи, що працюють з проблематикою захисту прав адвокатів і гарантій адвокатської діяльності як в Україні, так і за кордоном.

ІНІЦІАТИВНА ГРУПА ІЗ ЗАХИСТУ ПРАВ АДВОКАТІВ

виникла як реакція правничої спільноти на масові порушення професійних прав адвокатів і зазіхань на їхні особисті свободи та недоторканість.

МІЖНАРОДНЕ ТОВАРИСТВО ПРАВ ЛЮДИНИ - УКРАЇНСЬКА СЕКЦІЯ

міжнародна громадська організація, яка об'єднує на засадах добровільності громадян України, іноземних громадян та осіб без громадянства, головною метою якої є об'єднання зусиль для захисту невід'ємних людських прав та громадянських свобод в Україні, допомога особам, переслідуваним за політичними, расовими або релігійними мотивами.

НАЦІОНАЛЬНА АСОЦІАЦІЯ АДВОКАТІВ УКРАЇНИ

єдина офіційна всеукраїнська недержавна некомерційна неприбуткова професійна організація в галузі адвокатури, головна місія якої - об'єднати всіх адвокатів України для реалізації завдань адвокатського самоврядування, зростання професійної незалежності, свободи й гідності.

АСОЦІАЦІЯ ПРАВНИКІВ УКРАЇНИ

всеукраїнська громадська організація, заснована 2002 року, що об'єднує правників у сильну та впливову професійну спільноту, яка є потужним голосом правничої громади нашої країни.

АСОЦІАЦІЯ АДВОКАТІВ УКРАЇНИ

всеукраїнська громадська неприбуткова організація, яка створена на засадах професійної належності та об'єднує адвокатів для сприяння розвитку і зміцненню інституту адвокатури в Україні, підвищення рівня правової допомоги, що надається адвокатами, підвищення ролі та авторитету адвокатури в суспільстві та задоволення й захисту прав й законних інтересів членів Асоціації.

Посилання

- 1 Пункт 5, Декларация совещания на высоком уровне Генеральной Ассамблеи по вопросу о верховенстве права на национальном и международном уровнях (Принята резолюцией 67/1 Генеральной Ассамблеи ООН от 24 сентября 2012 года)
- 2 Ряд правників вважають, що поняття «верховенство права» та «правова держава» тотожні і паралельно виникли в англосаксонській і континентальній правових системах
- 3 Включно зі свободою адвокатської діяльності
- 4 У контексті реалізації права на захист у суді
- 5 Recommendation No. R(2000)21 of the Committee of Ministers to member States on the freedom of exercise of the profession of lawyer (Adopted by the Committee of Ministers on 25 October 2000 at the 727th meeting of the Ministers' Deputies)
- 6 Одне з громадянських (особистих) прав, гарантоване Міжнародним пактом ООН про громадянські та політичні права
- 7 Преамбула, Основные принципы, касающиеся роли юристов (Приняты восьмым Конгрессом ООН по предупреждению преступности и обращению с правонарушителями, Гавана, Куба, 27 августа — 7 сентября 1990 года)
- 8 Стаття 6, Конвенция о защите прав человека и основных свобод (г. Рим, 4.XI.1950 г.)
- 9 Recommendation No. R(2000)21 of the Committee of Ministers to member States on the freedom of exercise of the profession of lawyer (Adopted by the Committee of Ministers on 25 October 2000 at the 727th meeting of the Ministers' Deputies)
- 10 Дані отримані Національною асоціацією адвокатів України від Генеральної прокуратури України
- 11 Потенційно приблизно 300 правопорушень за рік
- 12 Лист Голови Ради адвокатів Одеської області Бронза Й.Л. (№2131019-18 від 03.05.2018)
- 13 Аналіз підготовлений членом Комітету захисту прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності НААУ, адвокатом Юрієм Григоренком
- 14 Дані зі Звіту про порушення прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності в Україні у 2013-2016 роках, затвердженого рішенням Ради адвокатів України № 2 від 26 лютого 2016 року, стор. 27.
- 15 Лист Голови Комітету захисту прав адвокатів НААУ Г.Л. Боряк (№ 372/0/2-18 від 10.04.2018)
- 16 Там само
- 17 26.09.2016 року ухвалою слідчого суді адвокату було змінено запобіжний захід із тримання під вартою на домашній арешт. Однак співробітники НАБУ у той же день знову затримали Олександра Сергієнка
- 18 Інформація отримана від адвоката Володимира Клочкова (Лист «Основні порушення чинного законодавства України, що були допущені відносно адвоката Сергієнка Олександра Петровича у кримінальному провадженні № 5201500000000002 (т.з. «Газова справа») (у лютому 2017 року змінено на кримінальне провадження № 52017000000000106)

19 Хоча такий розвиток подій цілком можливий

20 Обвинуваченого в державній зраді на користь Росії

21 Наприклад, адвокатів можна буде звинуватити в державній зраді за невідповідність офіційній інтерпретації подій на Майдані (зима 2013/14 років). Кримінальне переслідування журналістів і діячів опозиції за публічну незгоду з офіційними версіями тих чи інших подій вже не є рідкістю для України

22 Отчёт МОПЧ «Мониторинг судебного процесса над В. Януковичем (краткая информация о судебных заседаниях, прошедших с 07.02.18 по 15.02.18)»

23 Отчёт МОПЧ «Мониторинг судебного процесса над В. Януковичем (краткая информация о судебных заседаниях, прошедших с 21.02.18 по 14.03.18)»

24 Отчёт МОПЧ «Мониторинг судебного процесса над В. Януковичем (краткая информация о судебных заседаниях, прошедших с 21.03.18 по 05.04.18)»

25 Пункты 10, 11 части 1 статьи 23 «Гарантії адвокатської діяльності» Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»

26 Отчёт МОПЧ «Мониторинг судебного процесса над А. Щеголевым»

27 Як об'рунтування подальшого переслідування адвоката, формування образу людини, що стала співучасником особи, обвинуваченої в скоєнні злочину, і тому втратила довіру з боку держави і суспільства

28 Стр. 17, Доклад МОПЧ «Мониторинг соблюдения права на справедливый суд в Украине за 2017 год»

29 Лист Голови Комітету захисту прав адвокатів НААУ Г.Л. Боряк (№372/0/2-18 від 10.04.2018).

30 Звіт про порушення прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності в Україні у 2013-2016 роках, затверджений рішенням Ради адвокатів України від 26 лютого 2016 року № 2, стор. 13.

31 Там само.

32 Публікація на сайті 24 каналу «Убийство Ирины Ноздровской: что известно о резонансной смерти правозащитницы».

33 Звіт про порушення прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності в Україні 2013-2016 роки, затверджений рішенням Ради адвокатів України від 26 лютого 2016 року № 2, стор. 17.

34 Там само

35 Лист Голови Комітету захисту прав адвокатів НААУ Г.Л. Боряк (№372/0/2-18 від 10.04.2018)

36 Там само

37 Публікація на сайті 112 каналу «Адвокатов Януковича по делу о расстрелах на Майдане вывели из зала заседания»

38 Публікація на сайті VectorNews «Настоящая причина пожара на Михайловской»

39 Публікація на сайті Капітал «Адвокат Андрей Федур связывает нападение на свой автомобиль с делом Бузины, Кузьмина и делом Ивано-Франковских прокуроров»

40 Відкрите звернення Асоціації правників України щодо неприпустимості нівелювання конституційної функції захисту прав і свобод людини у публічних висловлюваннях

41 Відкрите звернення Асоціації правників України про необхідність дотримання Генеральним прокурором України конституційних норм щодо забезпечення функції захисту та професійної етики у публічних висловлюваннях

42 Отчёт МОПЧ «Мониторинг судебного процесса над В. Януковичем (краткая информация о судебных заседаниях 04.12-11.12)»

43 Отчёт МОПЧ «Мониторинг судебного процесса над В. Януковичем (краткая информация о судебных заседаниях, прошедших с 17.01.18 по 25.01.18)»

44 Отчёт МОПЧ «Мониторинг судебного процесса над В. Януковичем (краткая информация о судебных заседаниях, прошедших с 07.02.18 по 15.02.18)»

45 Стор. 22, Звіт про порушення прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності в Україні, 2013-2016, затверджений рішенням Ради адвокатів України від 26 лютого 2016 року № 2

46 Стор. 23, Звіт про порушення прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності в Україні, 2013-2016, затверджений рішенням Ради адвокатів України від 26 лютого 2016 року № 2

47 Стор. 15, Звіт про порушення прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності в Україні, 2013-2016, затверджений рішенням Ради адвокатів України від 26 лютого 2016 року № 2

48 Лист Голові ініціативної групи із захисту прав адвокатів Просянюк О.В. від адвоката Покотила І.М.

49 Див. розділ «Ототожнення адвоката з клієнтом»

50 Публікація на сайті 112 каналу «ГПУ осуществляет давление на адвокатов Горошинского и Просянюк, - Сергей Вилков»

51 Отчёт МОПЧ «Мониторинг судебного процесса над В. Януковичем: участие государственных защитников в «деле Майдана»

52 Відкрите звернення Асоціації правників України щодо неприпустимості тиску на адвокатів

53 Стор. 24, Звіт про порушення прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності в Україні, 2013-2016, затверджений рішенням Ради адвокатів України від 26 лютого 2016 року № 2

54 Стор. 24-25, Звіт про порушення прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності в Україні, 2013-2016, затверджений рішенням Ради адвокатів України від 26 лютого 2016 року № 2

55 Стор. 6, Звіт «Захист прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності: заключення та рекомендації» в рамках проекту ЄС «Підтримка реформ у сфері юстиції в Україні»

56 Стр. 13, Доклад МОПЧ «Мониторинг соблюдения права на справедливый суд в Украине за 2017 год»

57 Навіть якщо вибір захисника, який надає безоплатну вторинну правову допомогу, неупереджений, сам клієнт позбавляється права бути представленим адвокатом, обраним за власним вибором

58 Стор. 26, Звіт про порушення прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності в Україні, 2013-2016, затверджений рішенням Ради адвокатів України від 26 лютого 2016 року № 2

59 Отчёт МОПЧ «Мониторинг судебного процесса над С. Денисюком»

60 Отчёт МОПЧ «Мониторинг судебного процесса над Е. Мефедовым»

61 Стр. 10, Доклад МОПЧ «Мониторинг соблюдения права на справедливый суд в Украине за 2017 год»

62 Отчёт МОПЧ «Мониторинг судебного процесса над В. Януковичем: участие государственных защитников в «деле Майдана»

63 Публікація на сайті 112 каналу «Просянюк: Нас пытаются отстранить от процесса такими инструментами как уголовное производство»

64 Отчёт МОПЧ «Мониторинг судебного процесса над В. Януковичем (краткая информация о судебных заседаниях 25.10 и 26.10)»

65 Лист Голови Комітету захисту прав адвокатів НААУ Г.Л. Боряк (№372/0/2-18 від 10.04.2018)

66 Або деякими іншими обставинами

67 Лист Голови Ради адвокатів Одеської області Бронза Й.Л. (№2131019-18 від 03.05.2018)

68 Отчёт МОПЧ «Мониторинг судебного процесса над Е. Мефедовым (заседания 06.11.2017 и 08.11.2017)»

69 Отчёт МОПЧ «Мониторинг судебного процесса над А. Щеголевым (заседание 13.11.2017)»

70 Стр. 9-10, Доклад МОПЧ «Мониторинг соблюдения права на справедливый суд в Украине за 2017 год»

71 Стор. 25, Звіт про порушення прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності в Україні, 2013-2016, затверджений рішенням Ради адвокатів України від 26 лютого 2016 року № 2

72 Там само

73 У листопаді 2017 року, в одному з процесів проти екс-президента Віктора Януковича прокуратура надала слідчому судді відео допитів ключових свідків, при цьому адвокатам залишалося тільки переглядати відео або протестувати проти залучення цих допитів до матеріалів справи

74 Отчёт МОПЧ «Мониторинг судебного процесса над В. Януковичем (краткая информация о судебных заседаниях 04.12-11.12)»

75 Отчёт МОПЧ «Мониторинг судебного процесса над В. Януковичем (краткая информация о судебных заседаниях, прошедших с 17.01.18 по 25.01.18)»

76 Отчёт МОПЧ «Мониторинг судебного процесса над В. Януковичем (краткая информация о судебных заседаниях, прошедших с 21.02.18 по 14.03.18)»

77 Починаючи з травня 2017 року, суд відмовляється надавати можливість Віктору Януковичу і свідкам захисту (які проживають у Росії) виступити в суді в форматі відеоконференції проведеної відповідно до норм Європейської конвенції про взаємну правову допомогу у кримінальних справах

78 Отчёт МОПЧ «Мониторинг судебного процесса над В. Януковичем (краткая информация о судебных заседаниях 18.04.18 и 19.04.18)»

79 Стр. 24, Звіт про порушення прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності в Україні, 2013-2016, затверджений рішенням Ради адвокатів України від 26 лютого 2016 року № 2

80 Стр. 26, Звіт про порушення прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності в Україні, 2013-2016, затверджений рішенням Ради адвокатів України від 26 лютого 2016 року № 2

81 Справа проти О. Мельника, О. Крижановського, І. Пасічного, І. Куніка (м. Полтава)

82 Аналогічна ситуація має місце в судовому процесі над С. Зінченко, П. Амброськіним, А. Маринченком, С. Тамтурою, О. Янішевським

83 Отчёт МОПЧ «Мониторинг судебного процесса над А. Мельником, А. Крыжановским, И. Пасичным, И. Куником (заседания 05-06.02.18)»

84 Отчёт МОПЧ «Мониторинг судебного процесса над А. Мельником, А. Крыжановским, И. Пасичным, И. Куником (заседание 16.11.2017)»

85 Стр. 12, Доклад МОПЧ «Мониторинг соблюдения права на справедливый суд в Украине за 2017 год»

86 Стр. 9, Звіт «Захист прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності: заключення та рекомендації» в рамках проекту ЄС «Підтримка реформ у сфері юстиції в Україні»

87 Колосальний досвід судової практики і наявність у кожного адвоката вищої юридичної освіти

88 Стр. 11-12, Звіт «Захист прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності: заключення та рекомендації» в рамках проекту ЄС «Підтримка реформ у сфері юстиції в Україні»

89 Стр. 12, Звіт «Захист прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності: заключення та рекомендації» в рамках проекту ЄС «Підтримка реформ у сфері юстиції в Україні»

90 Список підготовлено з використанням матеріалів Звіту «Захист прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності: заключення та рекомендації» в рамках проекту ЄС «Підтримка реформ у сфері юстиції в Україні»

91 Або особа, що її представляє

92 Які фігурують у даному звіті

93 Без інтервенції

94 Перелік повноважень підготовлено за допомогою матеріалів з офіційного веб-сайту Спеціального доповідача ООН